

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะชีวิต การบงกช ยาเสพติดสำหรับนักเรียนช่วงชั้น 3 โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
2. ทักษะชีวิต (Life Skills)
3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)
4. พฤติกรรมเสี่ยง
5. ยาเสพติดและแนวทางการป้องกัน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบความคิดในการวิจัย

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

1.1 ความหมายของหลักสูตร

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 4) กล่าวว่า "การพัฒนา" หรือคำในภาษาอังกฤษว่า "Development" มีความหมายที่เด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้น หรือทำให้สมบูรณ์ขึ้นและอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดขึ้นโดยเหตุนี้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกันคือการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

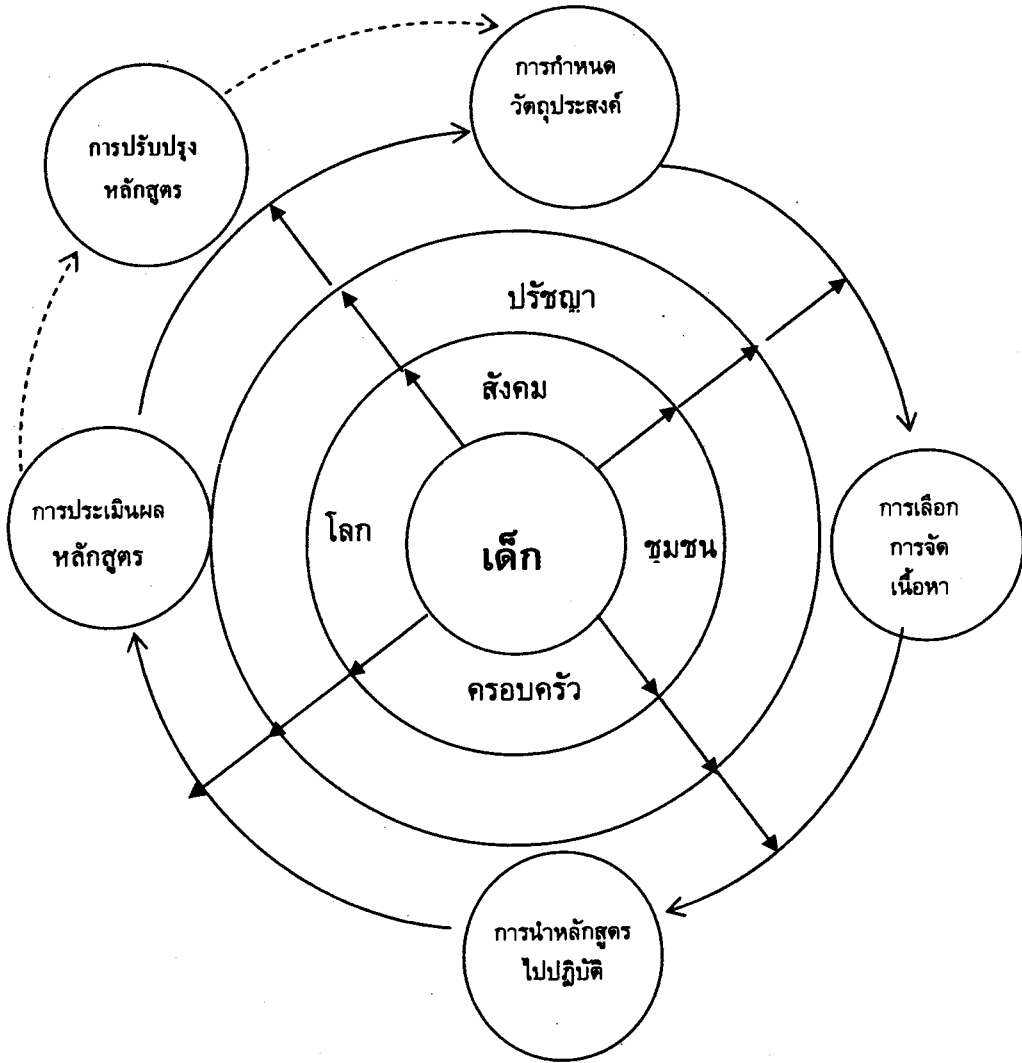
เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974 : 7) ได้กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย การพัฒนาหลักสูตรจะรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย

พอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ หรือสร้างขึ้นมาใหม่ตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตร การประเมินหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญ และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

1.1.1 การพัฒนาหลักสูตร

สมิทร คุณานุกร (2523 : 5 – 8) ได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

- 1) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลักสูตรแต่ละหลักสูตรจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่แสดงถึงเอกลักษณ์และวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแต่ละระดับควรสอดคล้องและเสริมจุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับชาติ กิจกรรมแรกนี้เป็นความพยายามที่จะหาคำตอบต่อคำถามที่ว่า “จะให้การศึกษาไปเพื่ออะไร” ผู้พัฒนาหลักสูตรจะตอบคำถามนี้ได้ต่อเมื่อได้ทำการสำรวจและวิจัยข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับสังคมและผู้เรียน
- 2) การเลือกและการจัดสาระและประสบการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะช่วยเหลือให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้แล้วต้องพิจารณาด้วยว่าสาระใดควรนำไปสอนก่อนหรือสอนหลังเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปได้อย่างสัมฤทธิ์ผลสูงสุด
- 3) การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มไปปฏิบัติให้บังเกิดผล หัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้คือการสอนและบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในขั้นตอนนี้คือครู
- 4) การประเมินผลหลักสูตรเป็นการค้นหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงไร เป็นสาเหตุการประเมินผลหลักสูตรครอบคลุมไปถึงการพิจารณาขั้นตอนที่ 3 เพื่อหาข้อมูล
- 5) การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีลักษณะเป็นวัฏจักร เริ่มต้นด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายเลือกและจัดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย นำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ประเมินผลข้อบกพร่องของกระบวนการและนำผลที่ได้ไปปรับปรุงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร จึงเริ่มต้นด้วยกระบวนการและขั้นตอนเดิมอีก คือปรับปรุงจุดมุ่งหมายเมื่อจุดมุ่งหมายซึ่งเป็นแม่บทเปลี่ยนไป กระบวนการที่เหลือก็ต้องถูกเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องรับกันจนมาถึงการประเมินผลหลักสูตร และนำเอาข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลไปปรับปรุงหลักสูตร อีกเป็นวัฏจักรเวียนต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 รูปแบบ และกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ สุมิตร คุณานุกร
ที่มา : วิเชียร จันทรโชติ (2540 : 18)

1.1.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

ไทเลอร์ (Tyler, 1950 : 1) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโดยตั้งเป็นคำถามไว้ 4 ข้อดังนี้

- 1) มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนจะต้องให้เด็กได้รับ
- 2) มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะบรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้
- 3) จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
- 4) จะพิจารณาได้อย่างไรว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นได้บรรลุแล้ว

1.1.3 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เสริมสร้างทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3

ทาบ (Taba, 1962 : 12) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้

- 1) สำรวจปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม
- 2) กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- 3) คัดเลือกสาระวิชาที่จะนำมาเสนอ
- 4) จัดลำดับเนื้อหาสาระ
- 5) คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
- 6) จัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้
- 7) กำหนดวิธีการประเมินผลและแนวทางปฏิบัติ

1.2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

1.2.1 ความหมายของหลักสูตรฝึกอบรม

คำว่าหลักสูตร (Curriculum) มีนักวิชาการให้ความหมายไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละท่าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐาน ความเข้าใจและประสบการณ์ซึ่งพอประมวลความหมายที่สำคัญได้ดังนี้ คือ หลักสูตรหมายถึงมวลประสบการณ์ที่สถานศึกษา จัดให้แก่ผู้เรียนให้มีประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ (Neagley and Evants, 1967 : 2 ; Regan and Shephard, 1977 : 192) เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน (Trump and Miller, 1968 : 11-12) และใช้เป็นสื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทาง (Krug, 1957 : 3) และยังเป็นข้อผูกพันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและสิ่งแวดล้อมทางการเรียน (Lewing and Meil, 1972 : 27) หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทุกอย่างที่ผู้เรียนพึงได้รับโดยไม่จำกัดเวลาและวิธีการ ภายใต้การแนะนำของสถาบันการศึกษาจะเป็นลักษณะรายวิชาและเอกสารที่กำหนดโครงการการศึกษาของผู้เรียน (ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา, 2530 : 1) ส่วนหลักสูตรการฝึกอบรมหมายถึง โครงการฝึกอบรมซึ่งประมวลความรู้และประสบการณ์ที่องค์การ หรือการฝึกอบรม

จัดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้พัฒนาตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ (เครือวัลย์ ลีมอภิชาติ, 2531 : 60)

หลักสูตรประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะสร้างขึ้นมากในลักษณะใดก็ตาม ย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน ดังที่ทาบ (Taba, 1962 : 10) ได้เสนอไว้ คือ

- 1) จุดมุ่งหมาย (Aim and specific objective) เป็นส่วนที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายทั่วไป และ วัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
- 2) เนื้อหาวิชา (Content) เป็นส่วนที่กล่าวถึงเนื้อหาวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาจนมีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมาย
- 3) กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน (Learning and teaching implier) เป็นส่วนที่กล่าวถึงวิธีการและกระบวนการที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาวิชาอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) การประเมินผล (Evaluation program) เป็นส่วนที่กล่าวถึงวิธีการตรวจสอบผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์เพียงใด

การพัฒนาหลักสูตรใด ๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่หรือการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นจำเป็นจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตรเป็นสำคัญ และควรจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆที่เป็นพื้นฐาน ของหลักสูตร เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมและผู้เขียน ซึ่งจะได้นำมาเป็นข้อกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรเพื่อที่จะพัฒนาหลักสูตรให้แก้ปัญหาและสนองความต้องการนั้นๆได้ในการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานนั้นได้มีนักศึกษเสนอแนวคิดและทรรคนะต่างๆ ไว้ดังนี้

ธารง บัวศรี (2542 : 154 - 159) ได้เสนอว่าข้อมูลพื้นฐานที่สมควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาหลักสูตร มีดังนี้ คือ

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรเดิม
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เขียน
- 4) ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอน
- 5) ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ และอาคารสถานที่

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 5 - 7) ได้สรุปว่า พื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรที่มีอยู่ 3 ประการ เรียกว่า สิ่งกำหนดหลักสูตร ได้แก่ สิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนด ทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และสิ่งกำหนดทางการเมือง ส่วนหลักสูตรใดจะใช้ข้อมูลด้านมากน้อยกว่ากัน ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของหลักสูตรนั้น ๆ ไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน

ปีน. โทปเฟอร์ และ อเลสซี (Beane, Toepfer and Alessi, 1986 : 73 -111) ได้เสนอว่า พื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรมี 3 ด้านคือ

- 1) พื้นฐานทางด้านปรัชญา เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติความหมายของชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ ที่จะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2) พื้นฐานทางสังคมวิทยาเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต มีความสำคัญต่อการกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับสังคม

3) พื้นฐานทางด้านจิตวิทยา เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เจตคติ พฤติกรรม ที่จะทำให้เข้าใจคุณลักษณะของผู้เรียนที่นักพัฒนาหลักสูตรต้องเกี่ยวข้องด้วยวิธีการที่จะได้ข้อมูลพื้นฐานมานั้น บอยเดล (Boydell, 1979 : 5 - 8) ได้เสนอไว้คือการเก็บข้อมูลจากบันทึกการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามและการสังเกตซึ่งสอดคล้องคล้องกับ อัญชณา เวสารัชช (2526 : 6) และ วิเชียร ชิวพิมาย (2528 : 8 - 10) ที่เสนอไว้คือการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุม การวิจัย การสังเกตการบันทึก การประเมินผล การปฏิบัติงานและการสำรวจความต้องการ

สัจจ อูทรานันท์ (2532 : 191 - 195) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับ การพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ประการ คือ

1) ประเภทของการวิเคราะห์ มี 2 ประเภท คือ

1.1) การศึกษาวิเคราะห์ความจำเป็น เป็นกระบวนการสำหรับการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบแน่ชัดลงไปว่าปัญหาและความต้องการอันไหนเป็นปัญหาและความจำเป็นส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่กว้างขวาง โดยใช้แหล่งข้อมูลในปริมาณมากใช้เวลาและทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งเงินค่อนข้างสูง

1.2) การศึกษาปัญหาเฉพาะ เป็นการศึกษาปัญหาเฉพาะโดยมากจะเลือกศึกษาปัญหาเฉพาะที่เห็นว่ามีมีความสำคัญและไม่เคยปรากฏมาก่อนหรือยังไม่ทราบรายละเอียดทั้งสาเหตุหรือผลที่เกิดขึ้นทั้งนี้เพื่อที่จะค้นหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของปัญหาเหล่านั้นเพื่อจะนำมาเป็นรากฐานของการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

2) แหล่งข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ได้คำตอบต่อปัญหาที่ว่าในเขตพื้นที่ที่จําแนกหลักสูตรไปใช้มีสภาพปัญหาอย่างไรและผู้เรียน มีความต้องการอย่างไร แหล่งข้อมูลจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1) แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของชุมชน ได้แก่บุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในท้องที่แห่งนั้น ทั้งของรัฐบาลและเอกชน ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม นักการศึกษา ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้สำเร็จการศึกษาออกไปแล้ว

2.2) แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ผู้เรียนหรือครูผู้สอนผู้เรียนกลุ่มนั้นเป็นเวลานานพอสมควร

3) วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลอาจจะใช้ได้ทั้งวิธีทางตรงและวิธีทางอ้อมหรือ ใช้ทั้ง 2 วิธี ประกอบกันดังนี้

3.1) การศึกษาโดยวิธีทางตรงทำได้โดย

3.1.1) สอบถามโดยใช้แบบสอบถามในลักษณะของการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research)

3.1.2) สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง (interview)

3.1.3) สังเกตพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ในลักษณะของการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา (Anthropological approach)

3.1.4) การระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง (brain Storming)

3.2) การศึกษาโดยวิธีทางอ้อม ทำได้โดย

3.2.1) การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร

3.2.2) การรับฟังความคิดเห็นจากแหล่งต่าง ๆ ในลักษณะของการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา (Anthropological approach)

3.2.3) การวิเคราะห์ตัวชี้นำ (indicators) ที่สำคัญ

3.3) ข้อควรคำนึงในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานการศึกษา และรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร มีข้อควรคำนึงนี้ คือ

3.3.1) ไม่ควรเก็บข้อมูลมากเกินไปจนเกิดความจำเป็นในกรณีที่ไม่ได้มีการพิจารณาว่าสิ่งไหนมีความสำคัญหรือจำเป็นจะต้องศึกษาหรือผู้เก็บข้อมูลไม่ได้ตระหนักถึงธรรมชาติของข้อมูลว่าควรถามอะไรกับผู้ใดนั้นอาจทำให้สิ่งที่ถามมีมากเกินไปซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลได้นั้นคือสภาพปัญหาและความต้องการต่างๆที่ได้มาจะไม่มีความเด่นชัดยิ่งไปกว่านั้นในการสอบถามข้อมูลต่าง ๆ มากมายจากบุคคลคนเดียวกันทำให้ผู้ตอบคำถามเกิดความเบื่อหน่าย และตอบด้วยความไม่ตั้งใจ

3.3.2) ถ้อยคำที่ใช้ในการสอบถามมีความชัดเจนและสื่อความหมายให้ถูกต้อง ผู้ตอบมีความเข้าใจในคำศัพท์ คำถามไม่สลับซับซ้อนหรือยากเกินไป

3.3.3) ต้องระมัดระวังคำถามซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเจตคติของผู้ตอบคำถามให้มากเพราะคำตอบที่ผู้ตอบมีเจตคติอย่างใดอย่างหนึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงได้

3.3.4) ข้อมูลต่างๆที่นำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรจะมีความเกี่ยวข้องกับอนาคตเสมอ ดังนั้นการเลือกผู้ตอบคำถามจึงควรเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจหรือมองสภาพการณ์ในอนาคตได้

4) การจัดลำดับความสำคัญของสภาพปัญหาและความต้องการเมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษารวบรวมแล้ว ก็จำเป็นต้องลำดับความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการเรียงจากมากไปน้อย เพื่อพิจารณาว่าสิ่งใดที่มีความสำคัญหรือมีความจำเป็นต้องรีบแก้ไขโดยด่วนมีวิธีการจัดทำได้ดังนี้

4.1) โดยการให้ผู้ตอบเรียงลำดับตามความสำคัญของสภาพปัญหาและความต้องการ

หลักสูตรการฝึกอบรมไว้ดังจะขอยกตัวอย่างมานำเสนอ เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม ดังนี้

ผิน ปานขาว (2526 : 6) ได้กล่าวว่าการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมก็คือการพยายามระบุออกมาให้ชัดแจ้งว่าการฝึกอบรมในหลักสูตรนั้น ๆ จะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้เป็นไปในลักษณะเช่นไร จึงจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นความจำเป็นในการฝึกอบรมได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพยายามระบุพฤติกรรมสุดท้าย (terminal behaviors) ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่าจะต้องเป็นอย่างไร เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมในหลักสูตรนั้น

วิเชียร ชิวพิมาย (2528 : 9) ได้กล่าวถึงการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมว่าเป็นขั้นตอนที่ชี้ให้เห็นถึงเป้าหมายและความต้องการของการฝึกอบรม ว่าต้องการแก้ปัญหาใดหรือการให้อะไรเกิดขึ้นในหน่วยงาน การฝึกอบรมส่วนมากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้านคือ ความรู้ ความจำ เจตคติ และทักษะเป็นต้นการตั้งวัตถุประสงค์จึงควรตั้งในลักษณะการคาดหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคลากร 3 ด้าน ดังกล่าว

เริงลักษณ์ โรจนพันธ์ (2529 : 25 - 26) ได้กล่าวว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะกำหนดแนวทางของการฝึกอบรม จะเป็นสิ่งที่ทำให้ทราบว่าจะควรกำหนดวิชาใด หรือควรจะใช้วิธีการฝึกอบรมแบบใดที่จะทำให้โครงการฝึกอบรมอยู่ในรูปของการปฏิบัติได้ การกำหนดจุดมุ่งหมายควรต้องกระทำอย่างระมัดระวังโดยวิเคราะห์ จากข้อมูลเกี่ยวกับงานหรือพฤติกรรมที่ต้องการ ที่ได้จากการสำรวจความจำเป็นในการฝึกอบรม ซึ่งควรจะต้องเลือกและรวบรวม เอาเฉพาะงานและพฤติกรรม ที่เหมาะสมมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม โดยเขียนขึ้นในรูปของการปฏิบัติคืออธิบายอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องสามารถปฏิบัติได้เมื่อการฝึกอบรมสิ้นสุดลง หรือเมื่อผ่านการฝึกอบรมแล้วผู้เข้ารับการอบรมควรมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง จุดมุ่งหมายที่ดีควรเป็นจุดมุ่งหมาย เชิงพฤติกรรม กล่าวคือเป็นจุดมุ่งหมายซึ่งสังเกตได้ และวัดได้

เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ (2531 : 64 - 65) กล่าวว่าการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การฝึกอบรม เป็นการกำหนดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่าให้เป็นไปในลักษณะใด การกำหนดจุดมุ่งหมายจะกำหนดเป็น 3 ระดับคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายหมวดวิชา และจุดมุ่งหมายรายวิชา ซึ่งแต่ละระดับจะสอดคล้องกันโดยจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะเป็นจุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ และจะเฉพาะเจาะจงในจุดมุ่งหมายรายวิชา

วรรณ รัตมิตัด (2535 : 19) กล่าวถึงการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมว่าหมายถึงการระบุความมุ่งหมายของการจัดการฝึกอบรมแต่ละโครงการว่าเพื่อฝึกอบรมใครให้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องใด แค่นั้นเพียงใดโดยระบุว่า

- 1) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้อะไร แค่นั้น เพียงใด

- 2) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้พัฒนาทักษะในด้านใดบ้าง แคไหน เพียงใด
- 3) เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้สามารถจัดการกับปัญหาอะไรบ้าง แคไหน เพียงใด

วิจิตร อวาระกุล (2537 : 67) กล่าวว่า การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การฝึกอบรม เป็นการกำหนดว่าหลักสูตรที่จัดขึ้นนี้ต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรม มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ทฤษฎี หลักการ ทศนคติ ทักษะมีความชำนาญด้านใดบ้างที่จะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาที่มีความจำเป็นในการฝึกอบรมได้

ความสำคัญของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม ผิน ปานขาว (2526 : 6) ได้กล่าวถึงความสำคัญของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมไว้ หลายประการ ดังนี้คือ

- 1) ช่วยให้ผู้สามารถกำหนดหัวข้อวิชาและเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้อย่างเหมาะสม
- 2) เป็นแนวทางให้ผู้บริหารงานฝึกอบรมและวิทยากรเลือกเทคนิคหรือวิธีการอบรมได้เป็นอย่างดี
- 3) ช่วยในการกำหนดระยะเวลาของหลักสูตรและระยะเวลาของหัวข้อวิชาในการฝึกอบรม
- 4) เป็นแนวทางในการประเมินผลและติดตามผลโครงการฝึกอบรมหลักเกณฑ์ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม

เครือวัลย์ ลิมอภิชาติ (2531 : 67) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม จะต้องเป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งมีหลักในการเขียนดังนี้

- 1) การกำหนดพฤติกรรมที่สังเกตได้ (observable behavior)
- 2) การกำหนดเงื่อนไข หรือสถานการณ์ซึ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะแสดงออกมา (conditions)
- 3) การกำหนดขอบเขตหรือมาตรฐานการ (extent or criterion) ที่ใช้วัดความสำเร็จของพฤติกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงออกมา

วรรณ รัตมิหัต (2535 : 20) กล่าวถึงหลักในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม พอสรุปได้ดังนี้

- 1) ต้องสอดคล้องกับความจำเป็นในการฝึกอบรม
- 2) ต้องเขียนเป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม
- 3) ต้องไม่กำหนดจุดมุ่งหมายมากเกินไป
- 4) ต้องสามารถปฏิบัติได้

จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เป็นจุดมุ่งหมายของหัวข้อวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม ต้องเขียนในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนเข้าอบรม อีกนัยหนึ่งคือ ความตั้งใจที่ต้องการให้พฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม แสดงหรือเปลี่ยนแปลงไป หลังจากได้รับการอบรมแล้ว พฤติกรรมนั้นต้องวัดได้

สังเกตได้ มิฉะนั้นเราจะไม่ทราบว่าเขาอบรมได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายหรือไม่ (วิจิตร อาวะกุล , 2537: 53)

ประกาเพ็ญ สุวรรณ และ สวิง สุวรรณ (2533 : 199) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมคือเป้าหมายของการสอนที่กำหนดไว้โดยระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ไว้อย่างชัดเจน สามารถที่จะวัดหรือสังเกตได้ช่วยให้ผู้สอนมีแนวทางที่สอนอย่างชัดเจน และสามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง

องค์ประกอบของจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่กำหนดขึ้นเพื่อการเรียนการสอนแต่ละหน่วยการเรียนนั้นจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนด้วยกันคือ (ข้ารง บัวศรี, 2531 : 190 ; กาญจนา คุณารักษ์, 2535 : 23 - 25)

1) สถานการณ์ (condition or situation) หมายถึง เงื่อนไขที่ระบุอย่างชัดเจน จะต้องจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพใด ให้ขณะที่ผู้สอนบอกให้แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ เพื่อที่จะวัดและประเมินผู้เรียนสถานการณ์ที่กำหนดอาจจะเป็นประสบการณ์วัสดุการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การเขียนสถานการณ์ในจุดมุ่งหมายในเชิงพฤติกรรม มักจะขึ้นต้นคำว่า หลังจากกำหนดให้ เมื่อ ถ้า ฯลฯ

2) พฤติกรรมที่พึงประสงค์ (behavior or expected behavior) หมายถึง พฤติกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะต้องเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเห็นได้ชัดเจน สามารถวัดและสังเกตได้โดยตรง ดังนั้นในการระบุพฤติกรรมที่พึงประสงค์จึงต้อง ใช้คำที่บ่งการกระทำ เช่น จำแนก สาธิต ป้องกัน เป็นต้น

3) เกณฑ์การยอมรับพฤติกรรม (standards or criterion) หมายถึงความต้องการขั้นต่ำในการที่ยอมรับว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามที่ผู้สอนพึงประสงค์ ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องกำหนดเกณฑ์ไว้ในจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมว่า ผลของการแสดงพฤติกรรมที่จำนวนหรือร้อยละของความถูกต้องหรืออาจจะกำหนดเป็นความเร็ว เป็นเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของพฤติกรรมที่พึงประสงค์

วิจิตร อาวะกุล (2537 : 54) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมจะต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วนด้วยกัน คือ

1) ผู้เข้ารับการอบรมหรือบุคคลเป้าหมายที่เราต้องการให้เกิดหรือแสดงพฤติกรรมหลังการฝึกอบรม

2) พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจากที่ไม่รู้สามารถมีความรู้เพิ่มขึ้นจากทำไม่ได้สามารถทำได้

3) สถานการณ์เงื่อนไขของพฤติกรรมที่แสดงออกว่าต้องทำในสภาพสถานการณ์หรือลักษณะเช่นไร

4) เกณฑ์มาตรฐาน หมายถึง ระดับคุณภาพ หรือตัวบ่งบอกถึงระดับความสำเร็จของงาน

หลักเกณฑ์การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมในการกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมของหัวข้อวิชามีข้อควรพิจารณาเป็นในการกำหนด ดังนี้คือ (วิจิตร อาวะกุล, 2537 : 27)

- 1) ต้องระบุพฤติกรรมที่คาดหวังจะเกิดขึ้นในตัวผู้เข้ารับการอบรมหลังจากได้สอนวิชานั้นๆ จบลงแล้ว
- 2) ต้องมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมเป็นหลัก
- 3) คำที่บ่งบอกพฤติกรรมต้องชัดเจนไม่กำกวมเช่น คำว่า สามารถจำแนกบอก
- 4) จะต้องช่วยให้วิทยากรมองเห็นวิธีการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้เช่น การเตรียมการสอน การใช้เทคนิคและอุปกรณ์และระยะเวลาที่จะใช้ในการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์
- 5) จะต้องช่วยให้วิทยากรได้มองเห็นพฤติกรรมที่ผู้เข้าอบรมที่จะแสดงออกซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงการสอน และการประเมินผล
- 6) จะต้องระบุเกณฑ์ขั้นต่ำของพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อใช้ในการวัดการประเมินผลการอบรมได้ เพื่อจะได้ทราบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีพฤติกรรมมีความสามารถติดตามวัตถุประสงค์ที่ปรารถนาแล้วหรือยัง

ขั้นตอนในการกำหนดจุดมุ่งหมายในเชิงพฤติกรรม ประภาเพ็ญ สุวรรณและ สวิง สุวรรณ (2533 : 200 - 202) ได้กำหนดลำดับขั้นในการกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมไว้ดังนี้

- 1) วิเคราะห์วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของการเรียนการสอน และการวัด และประเมินผล การศึกษา
- 2) กำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของแต่ละเรื่อง ผู้สอนจะต้องกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนในการเรียนการสอนแต่ละเรื่องอย่างละเอียด
- 3) พิจารณาสถานการณ์หรือเงื่อนไขในการที่ผู้เรียนจะแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดว่าต้องอยู่ในภาวะใด ต้องได้รับประสบการณ์อะไรมาก่อนจะต้องมีวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอนชนิดใดบ้าง
- 4) กำหนดเกณฑ์ต่ำ สำหรับผลการแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ว่าเป็นอย่างไรจึงจะถือว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ถึงระดับที่น่าพอใจ เช่นทำถูกต้อง 80% หรือทำเสร็จภายในเวลา 1 ชั่วโมง หรือบอกชื่อได้ถูกต้องทั้งหมด
- 5) เขียนจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมแต่ละข้อโดยกำหนดสถานการณ์บ่งบอกพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งเกณฑ์ที่กำหนด
- 6) ควรจะได้มีการตรวจทาน ทบทวน จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่เขียนไว้อีกอย่างน้อยหนึ่งครั้ง เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้เป็นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่สมบูรณ์และชัดเจน เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวิชา

จากแนวคิดและทฤษฎีของนักการศึกษาและนักวิชาการทางด้านการฝึกอบรมที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมตามที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้นพอจะสรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั่วๆ ไปเพียงแต่จะชี้เฉพาะเจาะจงลงไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการฝึกอบรม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาวิชา วิธีการฝึกอบรมและการประเมินการฝึกอบรม ในหลักสูตรนั้นๆ เพื่อให้ทราบว่าเมื่อผ่านการฝึกอบรม ไปแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านใดบ้าง และเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งในการกำหนดจุดมุ่งหมายนั้นต้องสอดคล้องกับความจำเป็นในการฝึกอบรมจะต้องเขียนในลักษณะจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ที่สังเกต และวัดผลได้

1.2.3 เนื้อหาสาระวิชา

ภายหลังจากที่ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรต่อไปก็คือ การกำหนดเนื้อหาสาระวิชา ซึ่งเป็นส่วนที่กำหนดสิ่งที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้เรียนรู้ เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะพาผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

เนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึงการพิจารณากำหนดว่าภายในหัวข้อแต่ละวิชาแต่ละวิชาของหลักสูตรจะประกอบด้วยทฤษฎีแนวคิดหรือหลักการอะไรบ้างจึงจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิดแลความสามารถตรงตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของหัวข้อวิชา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นเนื้อหาสาระของวิชาที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดพฤติกรรมสุดท้ายไปตามจุดมุ่งหมาย (ผิน ปานขาว, 2526 : 21)

เครือวัลย์ ลีมอภิชาติ (2531 : 67) กล่าวว่าเนื้อหาวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม หมายถึง เนื้อหาสาระความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่กำหนดว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมควรรู้และมีประสบการณ์และการจัดลำดับความรู้และประสบการณ์นั้นเป็นอย่างไรจึงจะเกิดผลการฝึกอบรมที่สูงสุด

วรรณ รัศมิทัต (2535 : 20) กล่าวว่ากำหนดเนื้อหาวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม หมายถึง การกำหนดขอบเขตเนื้อหาให้ชัดเจนว่ามีวิชาอะไรบ้างมุ่งให้เรียนแบบกว้างหรือลึกมากน้อยเพียงใด และเรียงลำดับเนื้อหาวิชาได้อย่างไรการกำหนดเนื้อหาต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และความจำเป็นในการฝึกอบรม

ความสำคัญของเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม ผิน ปานขาว (2526 : 21) ได้กล่าวถึงความสำคัญเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรมว่ามีความสำคัญหรือมีประโยชน์ดังนี้

1) วิทยากรผู้สอนในหัวข้อวิชานั้นๆจะได้ทราบอย่างแน่ชัดว่าตนจะต้องถ่ายทอดเนื้อหาสาระในเรื่องอะไรให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรมบ้างทำให้สามารถ เตรียมแผนการสอนมาได้สอดคล้องเหมาะสม

2) ช่วยป้องกันการเสนอเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกันของวิทยากรผู้สอนในหัวข้อที่มีลักษณะเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องพัวพันกัน เช่นวิทยากรผู้สอนวิชามนุษยสัมพันธ์กับวิทยากรผู้สอนการจูงใจผู้ได้บังคับบัญชา จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความต้องการของมนุษย์พัวพันกันอยู่ถ้าไม่มีแนวทางในการอบรมที่แน่ชัดก็อาจจะทำให้การนำเสนอของวิทยากรทั้งสองคนเกิดความซ้ำซ้อนเป็นที่น่าเบื่อหน่ายของผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้

หลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรมในเนื้อหาสาระวิชา บรรจุในหลักสูตรการฝึกอบรมนั้นมีนักการศึกษาและนักวิชาการทางด้านการศึกษา ได้กำหนดหลักการและเกณฑ์ต่างๆ ไว้ดังนี้

วิเชียร ชิวพิมาย (2528 : 9) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ 7 ประการซึ่งสอดคล้องกับเครือวัลย์ ลีมอภิชาติ (2531 : 67 - 68) ดังนี้คือ

- 1) เนื้อหาต้องสอดคล้องกับความจำเป็นในการฝึกอบรม
- 2) เนื้อหาวิชาต้องเชื่อถือได้และเป็นแก่นสารความรู้ในแต่ละสาขาวิชามีความทันสมัยและถูกต้อง
- 3) เนื้อหาต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการทำงาน
- 4) เนื้อหาวิชาที่นำมาบรรจุในหลักสูตร ต้องมีความสมดุลครอบคลุมกับการใช้ข้อมูล กระบวนการและความคิดเกี่ยวกับเรื่องนั้นเพียงพอที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนาเกิดความเข้าใจถึงหลักการและความคิดรวบยอดได้อย่างลึกซึ้ง
- 5) เนื้อหาวิชาต้องสนองจุดมุ่งหมายได้หลายประการและหลายด้าน
- 6) เนื้อหาวิชาต้องสอดคล้องกับวุฒิภาวะในการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม
- 7) เนื้อหาวิชาต้องสอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

วรรณ รัตมิตต์ (2535 : 22) ได้สรุปเกณฑ์ในการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรการฝึกอบรมไว้ดังนี้

- 1) ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและความจำเป็นในการฝึกอบรม
- 2) ต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่เข้าฝึกอบรม
- 3) ต้องเชื่อมโยงเนื้อหาจากเก่าสู่ใหม่ง่ายสู่ยากตามขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

- 4) ต้องพิจารณาเนื้อหาให้สอดคล้องกับเวลาที่กำหนด

วิจิตร อวาทกุล (2537 : 33 - 34) ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาเนื้อหาในการฝึกอบรมไว้ดังนี้

- 1) เป็นวิชาที่ตอบสนองหรือแก้ปัญหาของวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมแก้ปัญหาของหน่วยงาน

2) วิชาในหลักสูตรต้องกำหนดจุดมุ่งหมายเป็นลายลักษณ์อักษรมีรายละเอียดหรือสาระสำคัญของวิชา (Course description) ขึ้นไว้ เพื่อให้การดำเนินการสอนของวิทยากรตรงตามจุดมุ่งหมาย ความต้องการของผู้จัดการฝึกอบรม

3) ระยะเวลาที่เหมาะสมกับความจำเป็นเวลาที่จะอำนวยความสะดวกให้ผู้เข้ารับการอบรม เวลาที่เหมาะสม คือช่วงว่างหรือช่วงที่มิงานน้อยของหน่วยงาน ฯลฯ เป็นต้น

การจัดลำดับเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม การจัดลำดับเนื้อหาวิชาในการฝึกอบรม ไม่ควรจัดตามความสะดวกของวิทยากรหรือจัดตามความสะดวกของผู้เข้ารับ การฝึกอบรมเพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสับสน และการเรียนรู้จะไม่เกิดผลหรือเกิดผลต่ำ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการจัดลำดับเนื้อหาวิชามีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางด้านการฝึกอบรมได้เสนอแนวทางและวิธีการจัดไว้ดังนี้

เครือวัลย์ ลิมอภิชาติ (2531 : 68) กล่าวว่า การจัดลำดับเนื้อหาวิชานิยมจัดดังนี้

- 1) จัดเนื้อหาตามลำดับจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก
- 2) จัดตามลำดับตามความจำเป็นที่ต้องฝึกอบรมก่อนหลัง
- 3) จัดตามลำดับจากส่วนรวมไปส่วนย่อย
- 4) จัดลำดับตามกาลเวลา

จากแนวความคิดและทรรศนะของนักการศึกษาและนักวิชาการทางด้านการฝึกอบรมเกี่ยวกับเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรม ที่กล่าวมาแล้วนั้นพอจะสรุปได้ว่าเนื้อหาสาระวิชาในหลักสูตรการฝึกอบรมหมายถึง เนื้อหาสาระความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้ที่กำหนดให้ผู้เข้ารับ การฝึกอบรมได้เรียนรู้เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรซึ่งต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย ความต้องการและความจำเป็นในการฝึกอบรมเหมาะสมกับวุฒิภาวะ และประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยเรียงลำดับเนื้อหาวิชาจากง่ายไปสู่ยากตามระยะเวลาที่กำหนด

จากหลักการและทฤษฎีของรูปแบบและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่นักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวข้างต้นจะมีรูปแบบและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่คล้ายกันผู้พัฒนาหลักสูตรได้นำหลักสูตรและทฤษฎีที่ศึกษาค้นคว้ามาดำเนินการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติด โดยมีรูปแบบและกระบวนการพัฒนาคือศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนด้านเสริมสร้างทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติด ความต้องการ ของนักเรียนในการฝึกอบรมการป้องกันยาเสพติด มากำหนดเป็นสภาพปัญหา และความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม สาระวิชา กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม และการวัดผลและประเมินผล

1.2.4 ความหมายของการฝึกอบรม

การพัฒนาบุคคลโดยทั่วไปจำแนกได้หลายลักษณะ ลักษณะที่สำคัญและนิยมใช้มากคือการศึกษาและการฝึกอบรม โดยที่การศึกษาเป็นการให้ความรู้เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและงานในหน้าที่ การฝึกอบรมเป็นการฝึกอบรมบุคคลให้เหมาะสมกับงาน (Whitehill, 1955 : 121) เป็นกระบวนการให้ความรู้ และทักษะแก่บุคคลภายใต้เงื่อนไขบางประการ แต่ยังไม่เป็นระบบเหมือนการศึกษาทั่วไป (Good, 1973 : 613) จะทำให้บุคคลมีความสามารถในการปฏิบัติงาน ซึ่งยังด้อยอยู่และผลของการฝึกอบรม เกิดขึ้นจากการวัดผลการปฏิบัติงาน (พยอม วงศ์สารศรี, 2531 : 494) การฝึกอบรม จึงเป็นกระบวนการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้และฝึกความชำนาญด้านใดด้านหนึ่งตามวัตถุประสงค์เฉพาะที่ตั้งขึ้น (Beach, 1980 : 17) เพื่อนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ชั้นถาวรประกอบด้วยด้านความรู้ ทักษะและทักษะ จึงสรุปความหมายของการฝึกอบรมได้ว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะอย่างของบุคคลเพื่อปรับปรุงและเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทักษะความชำนาญและทัศนคติอันเหมาะสมเพื่อสามารถส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมและทัศนคติในการปฏิบัติงานและมีมาตรฐานการปฏิบัติงานในระดับสูง (Flippo, 1970 : 268)

1.2.5 ความสำคัญของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาบุคคลให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ควรตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษะ ทักษะ และพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่นำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขององค์การโดยส่วนรวม (ผิน ปานขาว, 2520 : 24) เป็นกรรมวิธีเพื่อให้เกิด การเรียนรู้ มีประสบการณ์ มีทัศนคติที่ดีเกิดความเชื่อมั่นในตนเองช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาทั้งด้านการปฏิบัติงานและด้านบุคลากร ช่วยส่งเสริมปรับปรุง การปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Beach, 1980 : 373 ; น้อย ศิริโชติ, 2524 : 6-7 ; พะยอม วงศ์สารศรี, 2537 : 197-198)

1.2.6 ประเภทของการฝึกอบรม

โอดิอร์เน (Odiorne, 1970 : 80) ได้แบ่งประเภทของการฝึกอบรมตามความสำคัญของการฝึกอบรม ดังนี้

1) การฝึกอบรมขั้นต้น (Regular training programme) เป็นการฝึกอบรมเพื่อสนองความต้องการขั้นต้นเพื่อให้บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม การฝึกอบรมประเภทนี้ ได้แก่ การปฐมนิเทศการฝึกอบรมก่อน เลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น

2) การฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหา (Problem-solving training Programme) เป็นการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้สูงขึ้นมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน

3) การฝึกอบรมเพื่อพัฒนา (Innovative training programme) เป็นการฝึกอบรมในขั้นสูงเน้นการมุ่งอนาคต เป็นการฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถพัฒนางานให้ก้าวหน้าขึ้น

1.2.7 กระบวนการฝึกอบรม

กระบวนการฝึกอบรม เป็นการดำเนินงานโดยพิจารณาถึงสิ่งที่ป้อนเข้า (Input) การดำเนินงานที่เป็นระบบ มีขั้นตอนเป็นกระบวนการ (Process) และมีผลออกมา (Output) และจำเป็นต้องมีการย้อนกลับ (Feedback) แบบต่อเนื่องซึ่งทุกขั้นตอนต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ กระบวนการฝึกอบรมเริ่มตั้งแต่การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม พิจารณางานหรือภารกิจที่จะพัฒนา วิเคราะห์งานหรือภารกิจที่จะพัฒนา กำหนดบุคคลเข้ารับ การฝึกอบรม กำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม สร้างหลักสูตรการฝึกอบรมวางแผนการจัดการฝึกอบรม ดำเนินการฝึกอบรมประเมินผลการฝึกอบรมและติดตามผลการฝึกอบรม (Boydell, 1979 : 5 - 8) การหาความจำเป็นในการฝึกอบรมเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เป็นการพิจารณาวิเคราะห์องค์การ การวิเคราะห์งาน และการวิเคราะห์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทศนคติของผู้ปฏิบัติงานตลอดจนการเลือกเทคนิคการฝึกอบรม (Nadler, 1982 : 11 - 13 ; บุญเลิศ ไพรินทร์, 2531 : 41 - 50)

1.2.8 ขั้นตอนการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม

ขั้นตอนการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม มีวิธีดำเนินการได้ดังนี้ คือ การวิเคราะห์กระบวนการและกิจกรรมในการทำงาน วิเคราะห์อุปกรณ์การทำงานที่นำเข้ามาใหม่ วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานประจำวัน วิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของคนในองค์การ วิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและพฤติกรรมขององค์การและศึกษาผลการประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงาน วิธีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาความจำเป็นในการฝึกอบรม นอกจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากหน่วยงาน แล้วการหาความจำเป็นในการฝึกอบรมยังมีรูปแบบของการศึกษาหาความจำเป็นในการฝึกอบรม ดังนี้

รูปแบบที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญการฝึกอบรมจะเข้าไปดำเนินการศึกษาในหน่วยงาน เพื่อศึกษาว่าตรงจุดใดขององค์การมีปัญหาและปัญหาต้องแก้ไขด้วยการฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญจะเป็นผู้วิเคราะห์และกำหนดปัญหาที่จำเป็นในการฝึกอบรมโดยผู้บริหารขององค์การ และผู้เชี่ยวชาญมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องในสายงานการดำเนินงาน

รูปแบบที่ 2 ฝ่ายบริหารมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่การรับรู้และให้การยอมรับว่ามีปัญหาการปฏิบัติงานเกิดขึ้นในหน่วยงานฝ่ายบริหารต้องการคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ การฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบที่ผู้เชี่ยวชาญการฝึกอบรมมีบทบาท 2 ลักษณะ คือ

1) บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาแก่ฝ่ายบริหารตลอดจนเข้าไปช่วยฝ่ายบริหารแก้ไขปัญหา

2) บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาเพียงแต่ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาให้กับฝ่ายบริหารโดยฝ่ายบริหารเป็นผู้แก้ปัญหาเอง

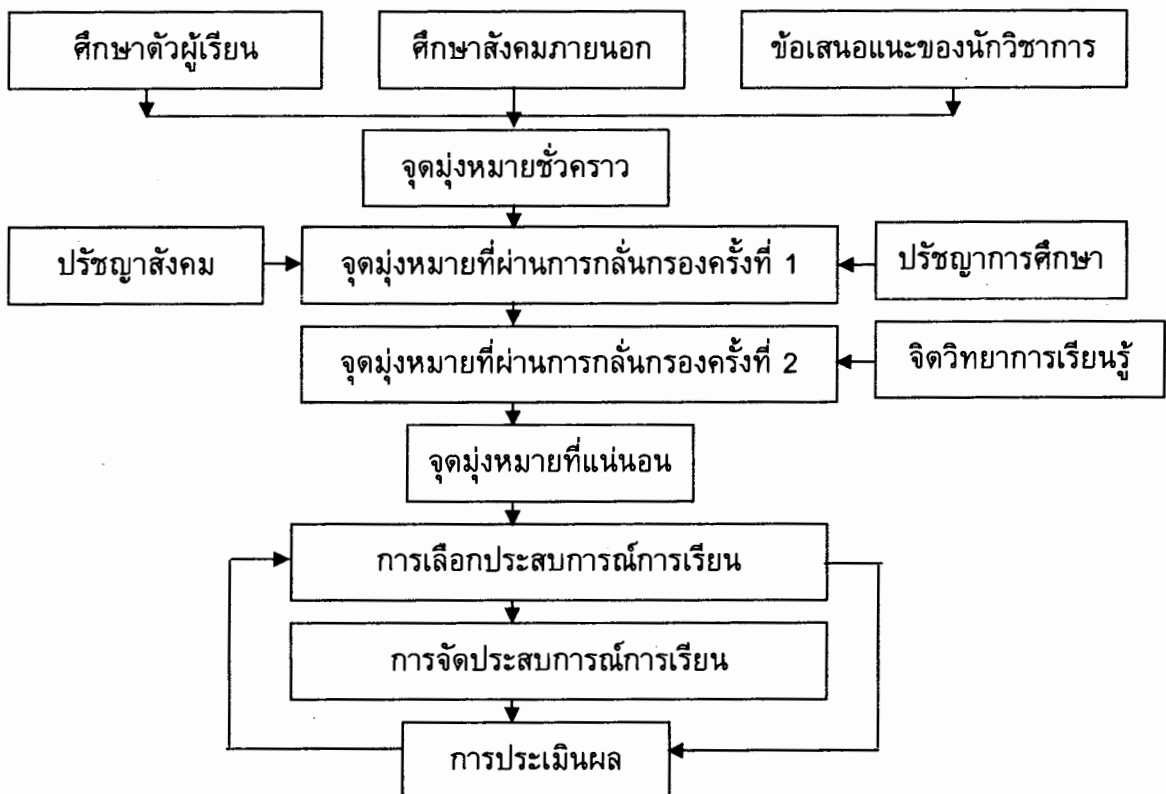
รูปแบบที่ 3 เป็นการหาความจำเป็นในอนาคตเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์หรือนโยบายขององค์กรจะมีผลโดยตรงต่อแผนงานและแนวทางดำเนินการขององค์กรต่อไปในอนาคต ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับปรุงตัวขององค์กรให้ทันสมัยและอยู่รอดในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมรูปแบบนี้ฝ่ายบริหารและผู้เชี่ยวชาญการฝึกอบรมจะร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไป (Boydell, 1979 : 5 - 8)

1.2.9 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการฝึกอบรมแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรของ ไทเลอร์ แรชชันแนล (Tyler's Rationale) (Tyler, 1950 : 11) มีคำถาม 4 ประเด็น คือ

- 1) มีจุดมุ่งหมายอะไรบ้างที่จะต้องกำหนดให้ผู้เรียน
- 2) ประสบการณ์อะไรบ้างที่ควรจัดเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์
- 3) จะจัดประสบการณ์อย่างไรให้มีประสิทธิภาพ
- 4) จะพิจารณาอย่างไรว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสรุปเป็นแผนภูมิ ดังภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1950 : 11)

ที่มา : เจลา มิสตี๋ (2540 : 22)

นอกจากนี้ ชมพันธ์ุ กุญชร ณ อยุธยา (2530 : 4-31) ได้เสริมรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายการศึกษากำหนดเพื่อเป็นเกณฑ์ในการเลือกสื่อการเรียนการสอนเนื้อหาวิชา วิธีสอนและการเตรียมข้อทดสอบ การกำหนดจุดมุ่งหมายสามารถกำหนดจากตัวผู้เรียน การศึกษาจากสังคมและข้อเสนอแนะของนักวิชาการสามารถนำมาถ่วงและพิจารณาปรัชญา สังคม ปรัชญาการศึกษาและหลักจิตวิทยาการเรียนรู้

2) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้เป็นการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เป็นวิธีการที่จะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

3) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นการจัดประสบการณ์ที่เลือกไว้ให้เป็นหน่วยรายวิชาหรือรายการ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ด้านเวลาและเนื้อหาวิชา

4) การประเมินผลเป็นการตรวจสอบว่าการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ การสอนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาหรือไม่ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่สามารถปรับใช้กับการพัฒนาหลักสูตรทุกรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม ซึ่งเป็นหลักสูตรระยะสั้นสามารถดำเนินการตามกระบวนการฝึกอบรมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

4.1) การวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม เป็นการศึกษาปัญหาของหน่วยงานที่จะต้องปรับปรุงและเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับบุคคล การวิเคราะห์หาความจำเป็นต้องพิจารณาถึงสภาพปัจจุบันที่มีปัญหาเกิดขึ้น และคาดการณ์อนาคตได้อย่างถูกต้องเพื่อวางแผนการฝึกอบรม วิธีการสำหรับหาความจำเป็นมีหลายวิธี เช่นวิธีสังเกต วิธีวิเคราะห์ วิธีประเมินผลการปฏิบัติงาน การสำรวจความต้องการ เป็นต้น

4.2) การกำหนดวัตถุประสงค์การฝึกอบรมเป็นขั้นตอนที่ชี้เป้าหมายและความต้องการของการฝึกอบรมว่าต้องการแก้ปัญหาใดหรือต้องการให้อะไรเกิดขึ้นในหน่วยงาน การฝึกอบรมส่วนมากจะมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้านคือ ความรู้ ความจำ เจตคติและทักษะเป็นต้น การตั้งวัตถุประสงค์จึงควรตั้งในลักษณะการคาดหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคคลทั้งสามด้าน

4.3) การเลือกเนื้อหาในการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนสำคัญเพราะเนื้อหาเป็นเสมือนเครื่องมือ ที่จะเข้าไปดำเนินการแก้ปัญหาให้กับหน่วยงานการเลือกเนื้อหา มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

4.3.1) สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการแก้ปัญหา หรือการพัฒนาบุคลากรของหน่วยงาน

4.3.2) ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ น่าสนใจและจูงใจผู้เข้ารับการฝึกอบรม

4.3.3) เหมาะสมกับระดับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ไม่ยากเกินไป

4.3.4) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการทำงานและใช้ชีวิตประจำวัน

4.3.5) มีคุณค่าในตัวเองเหมาะสมกับความจำเป็นการเกิดเจตคติ และการฝึกทักษะในเรื่องนั้น ๆ

4.3.6) นำเสนอได้อย่างชัดเจน ไม่เกิดความยุ่งยากในการนำเสนอ

4.3.7) สามารถประเมินผลได้อย่างถูกต้อง

4.4) การกำหนดกิจกรรมและการเลือกสื่อในการฝึกอบรมกิจกรรมและสื่อในการฝึกอบรมเป็นตัวกลางสำคัญที่จะถ่ายทอดเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ เจตคติให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการกำหนดกิจกรรมและการเลือกสื่อมีเกณฑ์ดังนี้ (วิเชียร ชิวพิมาย, 2528 : 7 - 15)

4.4.1) ต้องสามารถถ่ายทอดเนื้อหาวิชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดความผิดพลาดเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาและความคิดรวบยอดแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

4.4.2) ต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ เพศ วัย และระดับความรู้ ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

4.4.3) ต้องมีคุณค่าทางเทคนิค ชัดเจน และถูกต้อง

4.4.4) ต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไม่แพงจนเกินไป

คุ่มค่าการลงทุน

สุชาติ ลีตระกูล (2532 : 86 - 87) ได้พัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรรมกรก่อสร้างก่อนวัยเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอนการพัฒนา แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาสร้างหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการที่แท้จริงของลูกกรรมกรก่อสร้าง การร่างหลักสูตรและการทดลองใช้หลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยทดลองกับผู้เรียนและวัดผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ของหลักสูตร

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2534 : 92 - 94) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ สำหรับครูประถมศึกษาโดยกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร 3 ส่วน คือ ปัญหาและความจำเป็น จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หน่วยการฝึกอบรมประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย เฉพาะเนื้อหา การฝึกอบรม กิจกรรมฝึกอบรม สื่อการฝึกอบรม และวิธีการประเมินผล

จากกระบวนการวิจัยและพัฒนาดังกล่าว ผู้วิจัยนำมาเป็นขั้นตอน การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เสริมสร้างทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.2.10 ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตรเป็นการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมวิทยา จิตวิทยาความต้องการพื้นฐานของ

มนุษย์ เจตคติ พฤติกรรมที่ทำให้เข้าใจคุณลักษณะของผู้เรียน (Beane, Toepfer and Alessi, 1986 : 73 - 111) พื้นฐาน ความคิดรวบยอด การวิเคราะห์สังคม วัฒนธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ การพัฒนา และถ่ายโยงความรู้หน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษา (Taba, 1962 : 16) เพื่อกำหนดเป็นประเด็นปัญหาที่แท้จริงที่สามารถแก้ไขด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้การฝึกอบรมมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ จากการพัฒนาตัวบุคคล อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์การ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533 : 1)

วิธีการที่จะได้ข้อมูลพื้นฐานได้แก่ การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การสังเกต (Boydell, 1979 : 5 - 8 ; อัญชนา เวสารัชช. 2526 : 6)

2) การสร้างหลักสูตรและการตรวจสอบเอกสารหลักสูตร

2.1) การสร้างหลักสูตร เป็นการร่างหลักสูตรที่มีองค์ประกอบของหลักสูตรตั้งแต่วัตถุประสงค์ ขอบเขตของเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนและการประเมินผล โดยมีรายละเอียดในแต่ละส่วน ดังนี้

ก. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา ในส่วนของวัตถุประสงค์ทั่วไปแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ วัตถุประสงค์เกี่ยวกับความรู้ วัตถุประสงค์เกี่ยวกับความคิด วัตถุประสงค์เกี่ยวกับเจตคติ และวัตถุประสงค์เกี่ยวกับทักษะ (Taba. 1962 : 267-284) สำหรับวัตถุประสงค์เฉพาะวิชาแบ่งออกเป็น 3 มิติ คือ วัตถุประสงค์ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) วัตถุประสงค์ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และวัตถุประสงค์ ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) โดยวัตถุประสงค์แต่ละด้านยังแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ คือ วัตถุประสงค์ ด้านพุทธิพิสัยเป็น วัตถุประสงค์ด้านความรู้และการคิด แบ่งออกเป็น 6 ชั้น คือ ความจำ ความเข้าใจการนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินค่า วัตถุประสงค์ด้านจิตพิสัยเป็นวัตถุประสงค์ทางด้านทัศนคติ ค่านิยมความสนใจและความซาบซึ้งซึ่งวัตถุประสงค์ด้านทักษะพิสัยเป็น วัตถุประสงค์ทางด้านทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้อวัยวะของร่างกายเป็นพฤติกรรมในด้านการกระทำ (Bloom, Krathwohl and Masia, 1979 : 90)

การแบ่งวัตถุประสงค์ออกเป็นมิติดังกล่าวเพื่อเป็นการจำแนกคุณลักษณะออกเป็นด้านๆ มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการฝึกอบรมคือช่วยขจัดความคลุมเครือในการใช้คำเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมและวิทยากรรู้ว่าการกำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพฤติกรรมใดก่อนหรือหลังจัดลำดับเนื้อหาเกี่ยวโยงจากง่ายไปยาก ช่วยให้เกิดความสมดุลในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมและช่วยในการประเมินผล การฝึกอบรม

ข. การเลือกเนื้อหาวิชา การพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาจะต้องให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชามีดังนี้ คือ เนื้อหามีความสำคัญและเชื่อถือได้ สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมมีความสมดุลในความกว้างและลึกสนองความต้องการของวัตถุประสงค์ได้หลายๆข้อ สอดคล้องกับความต้องการความสนใจและประสบการณ์

ของผู้เรียน (Taba. 1962 : 167 - 284) เป็นแก่นสารของความรู้ในศาสตร์นั้นๆ มีคุณค่าแก่การเรียนรู้และถ่ายทอดต่อไปมีประโยชน์เป็นที่น่าสนใจแก่ผู้เรียนและส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ประชาธิปไตย (Smith, Stanley and Shores, 1957 : 132) สำหรับหลักเกณฑ์การเลือกวิชา สำหรับการฝึกอบรมมีดังนี้ คือ เนื้อหาวิชาต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับ ความจำเป็น ในการฝึกอบรม เชื่อถือได้ และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขาวิชา มีความทันสมัยถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการทำงาน มีความสมดุลครอบคลุมกับ การใช้ข้อมูล กระบวนการ และความคิดเกี่ยวกับเรื่องฝึกอบรมเพียงพอที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้พัฒนาจนเกิดความเข้าใจ ถึงหลักการและความคิดรวบยอด ได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับวุฒิภาวะการเรียนรู้และ ประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมรับการอบรม สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม (เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ, 2531 : 67 - 68)

ค. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้มีหลักเกณฑ์ในการเลือกกิจกรรมหรือ ประสบการณ์การเรียนรู้ ดังนี้คือกิจกรรมการเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษา แต่ละข้อ กิจกรรมการเรียนรู้จะต้องเป็นที่พึงพอใจของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้จะต้องอยู่ในขอบข่ายความสามารถ ของผู้เรียนเหมาะสมกับความรู้ และสภาพร่างกายของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้หลายอย่างอาจนำมาใช้ เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายเพียงข้อเดียวและกิจกรรมการเรียนรู้เพียงชนิดเดียวอาจนำไปสู่การบรรลุ เป้าหมายหลายข้อได้ (ชมพันธ์ุ กุญชร ณ อยุธยา, 2530 : 14 -15)

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมผู้รับ การฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่คือตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปดังนั้นการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ต้องแตกต่างจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียน ผู้จัดการฝึกอบรมต้องจัด สภาพแวดล้อมให้เหมาะสมตามธรรมชาติและลักษณะการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม คือ เป็นการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ เนื่องจากผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้สีก่อนไหวมากกว่า เด็กนักเรียน มีปัญหาทางร่างกายมากกว่าเด็กนักเรียนมีอุปนิสัย ยึดมั่นตามแบบแผนหรือ ความเคยชิน ต้องการความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันต้องการงานที่เข้าใจง่าย ไม่ชอบงานยุ่งยาก ต้องการเรียนรู้บทเรียนที่สั้นควรหลีกเลี่ยงการทดสอบที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการให้คะแนนและ การจัดลำดับ บรรยากาศ สภาพแวดล้อมภายในอาคารและภายนอกอาคารการฝึกอบรมต้อง เหมาะสม ควรมีเวลาหยุดพักทุก 1 ชั่วโมงวิธีการต่างๆในการให้ความรู้ควรเหมาะสมและ การเรียนรู้ต้องมีจุดหยุดนิ่งแต่ไม่สิ้นสุด

ง. การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร หลังจากการร่างหลักสูตร เรียบร้อยแล้ว ควรที่จะได้รับการตรวจสอบและประเมินผลก่อนนำไปใช้ เพื่อจะได้ทราบ ข้อบกพร่องและการปรับปรุงแก้ไขการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรมีหลายวิธีได้แก่การตรวจสอบ เอกสารหลักสูตรโดยนักพัฒนาหลักสูตร เป็นการตรวจสอบอย่างละเอียดภายหลังการเขียน หลักสูตรเสร็จสิ้นแล้ว หรือการตรวจสอบเอกสารโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถ เกี่ยวกับหลักสูตร โดยอาจใช้การแสดงความคิดเห็นตามปกติหรือใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi

Technique) และการวิเคราะห์หลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยของ (Puissance Analysis) ซึ่งเป็นเทคนิควิเคราะห์คุณค่าของหลักสูตรที่ร่างขึ้น โดยพิจารณาส่วนประกอบของหลักสูตรทั้งสามส่วนคือจุดมุ่งหมาย กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลมีคุณค่าเพียงใด (สังต์อุทรานันท์, 2528 : 246) จะเห็นได้ว่าวิธีการตรวจสอบ คุณภาพหลักสูตร มีหลายวิธี แต่ส่วนใหญ่ นักพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมจะใช้วิธีวิจัยเชิงทดลองในการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร (สมคิด เมตไตรพันธ์, 2530 : 151 - 169 ; ประกอบ คุณารักษ์ณ์ และคนอื่นๆ, 2531 : 511; สุชาติ ลีตระกูล, 2532 : 86 - 87)

3) การทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร

3.1) การทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่างเป็นลักษณะโครงการนำร่อง เพื่อศึกษาข้อบกพร่องของหลักสูตร ความเหมาะสมเมื่อใช้กลุ่มตัวอย่างจริง หลังจากการตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตรแล้วนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างโดยมีองค์ประกอบ ในการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร ดังนี้ วัตถุประสงค์ของการทดลองหลักสูตร รูปแบบการทดลองใช้หลักสูตร ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองใช้หลักสูตร

3.2) การประเมินผลหลักสูตรมีวัตถุประสงค์ คือประเมินผลการใช้หลักสูตรว่ามีความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรมหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคในการใช้หลักสูตรหรือไม่ โดย ทำการประเมินในด้านต่างๆ ดังนี้ประเมินความเหมาะสมของเนื้อหา วิธีการอบรม และการประเมินผลผู้เข้าอบรม ประเมินปัญหาและอุปสรรคในการใช้หลักสูตร และปัจจัยที่ส่งเสริมการใช้หลักสูตรและประเมินว่าเมื่อได้ทดลองใช้หลักสูตรแล้วผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้เพิ่มเติมขึ้นหรือไม่อย่างไร

การประเมินผลเป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องกำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้นำหลักสูตรไปใช้ทราบว่าจะต้องประเมินอะไรบ้างและจะประเมินอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จึงกล่าวได้ว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการที่ชี้ให้เห็นถึงการบรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ระบุไว้ในหลักสูตรและการสอน การประเมินมีส่วนสำคัญ 2 ประการคือการประเมินผลจะต้องวัดพฤติกรรมของผู้เรียนเพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาและการประเมินผลจำเป็นต้องประเมินมากกว่าหนึ่งครั้งเพื่อดูความเปลี่ยนแปลง (ชมพันธ์ุ กุญชร ณ อยุธยา, 2530 : 34) สำหรับการประเมินผลแบบการค้นพบเป็นการพยายามค้นหาว่าสิ่งที่คาดหวังจากการฝึกอบรมเกิดขึ้นหรือไม่จากข้อมูลที่ได้ เช่นการใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบ การประเมินตนเอง การดูผลงานและการประเมินเพื่อจะดูประสิทธิภาพ ของการฝึกอบรมและการพัฒนาที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การปฏิบัติงาน องค์การผลผลิต ปฏิกริยาของผู้เข้ารับการฝึกอบรม (อัญชญา เวสารัชช, 2525 : 42 - 43)

4) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรควรจัดทำระบบข้อมูลให้ชัดเจนเพื่อให้การปรับปรุงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและควรพิจารณาให้รอบคอบว่าเมื่อปรับปรุงแล้วจะกระทบหลักการ จุดมุ่งหมายและโครงสร้างของหลักสูตรหรือไม่ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2533 : 9)

จากความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำและด้านการทำงาน เป็นกลุ่มสำหรับนักศึกษาามหาวิทยาลัยรามคำแหง ดังนี้

- 1) การศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับพัฒนาหลักสูตร
- 2) การสร้างหลักสูตรและการตรวจสอบเอกสารหลักสูตร
- 3) การทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลหลักสูตร
- 4) การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่าส่วนประกอบของหลักสูตรที่เหมาะสมกับการฝึกอบรมและมีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยส่วนสำคัญ ดังนี้

- 1) ความเป็นมาของการฝึกอบรม
- 2) วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม
- 3) เนื้อหาสาระการฝึกอบรม
- 4) วิธีดำเนินการฝึกอบรม
- 5) การวัดและประเมินผลการศึกษา

2. ทักษะชีวิต

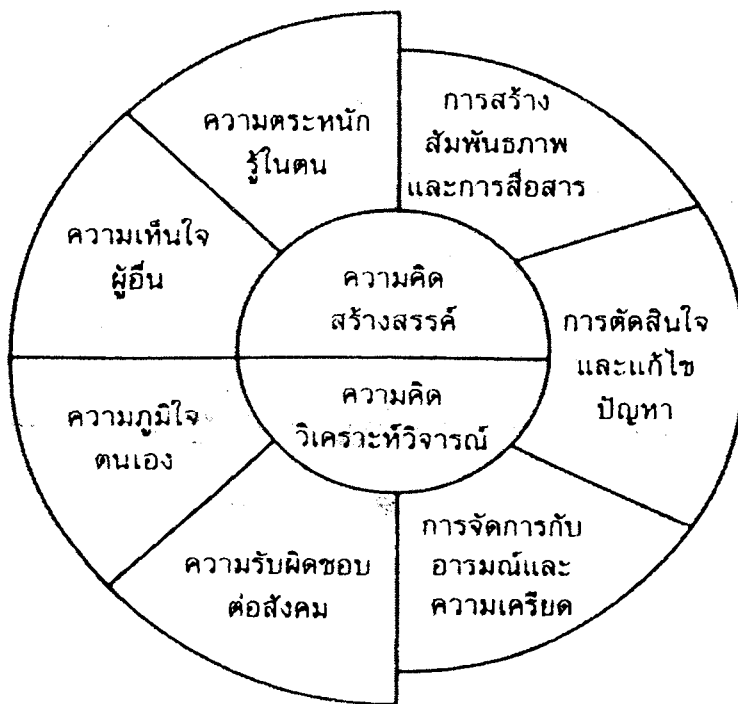
2.1 องค์ประกอบของทักษะชีวิต

ทักษะชีวิต (Life skills) เป็นความสามารถอันประกอบด้วยความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหาๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศ สารเสพติด บทบาทชายหญิง ชีวิตครอบครัว สุขภาพ อิทธิพลสื่อ สิ่งแวดล้อม จริยธรรม ปัญหาสังคม ฯลฯ

องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 10 องค์ประกอบจัดเป็น 5 กลุ่มและสามารถจัดแบ่งตามพฤติกรรมการเรียนรู้ได้ 3 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์
- 2) ด้านจิตพิสัย ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนและความเห็นแก่ใจผู้อื่น
- 3) ด้านทักษะพิสัยมี 3 กลุ่ม ได้แก่
 - 3.1) การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร
 - 3.2) การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา
 - 3.3) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

ในประเทศไทยได้มีการปรับเปลี่ยนโดยจัดความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์เป็นองค์ประกอบร่วม และเป็นพื้นฐานของทุกองค์ประกอบ จัดความตระหนักรู้ในตน และความเห็นใจผู้อื่นเป็นด้านจิตพิสัย โดยเพิ่มเจตคติอีก 1 คู่ คือความภูมิใจในตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนที่เหลืออีก 3 คู่เป็นด้านทักษะพิสัย ภาพที่ 3 ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทยที่อยู่ในช่วงเปลี่ยนแปลงและสับสน ในด้านเจตคติและค่านิยม เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาวิธีการสอนของผู้สอน

ภาพที่ 3 องค์ประกอบของทักษะชีวิต

จากภาพส่วนที่เป็นแกนกลางจะเป็นองค์ประกอบด้านพุทธิพิสัยซึ่งเป็นองค์ประกอบร่วมของทักษะชีวิตอื่นๆทั้งหมดส่วนในวงกลมรอบนอกจะเป็นด้านจิตพิสัยและทักษะพิสัย

2.2 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านพุทธิพิสัย ที่เป็นองค์ประกอบร่วม ได้แก่

- 1) ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking) เป็นความสามารถที่จะวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ รอบตัว
- 2) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถในการคิดออกไปอย่างกว้างขวางโดยไม่ยึดติดอยู่ในกรอบ

2.3 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านจิตพิสัยหรือเจตคติประกอบด้วยองค์ประกอบ

2 คู่ คือ

คู่ที่ 1 ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน และความเห็นใจผู้อื่น

คู่ที่ 2 ได้แก่ ความภูมิใจในตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม

ความตระหนักรู้ในตน (Self awareness) เป็นความสามารถในการค้นหา และเข้าใจในจุดดี จุดด้อยของตนเอง และความแตกต่างที่ตนเองมีกับบุคคลอื่นไม่ว่าจะในแง่ความสามารถ เพศ วัย ระดับ การศึกษา ศาสนา สีผิว ท้องถิ่น สุขภาพ ฯลฯ

ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจ ความรู้สึก และเห็นอกเห็นใจบุคคลที่แตกต่างกับเรา ไม่ว่าจะในด้านเพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา สีผิว ท้องถิ่น วัย สุขภาพ ฯลฯ

ความภูมิใจในตนเอง (Self esteem) หมายถึง ความรู้สึกว่าคุณค่า เช่น ความมีน้ำใจ รู้จักให้ รู้จักรับ ค้นพบ และภูมิใจในความสามารถ ด้านต่าง ๆ (สังคม ดนตรี กีฬา ศิลปะ ฯลฯ) ของตนเองโดยมิได้มุ่งสนใจอยู่แต่ในเรื่องรูปร่างหน้าตา เสน่ห์ หรือความสามารถทางเพศ การเรียนเก่ง ฯลฯ เท่านั้น

ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social responsibility) หมายถึง ความรู้สึกว่าคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีส่วนรับผิดชอบต่อความเจริญหรือเสื่อมของสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความภูมิใจในตน เพราะหากคนเรามีความภูมิใจในตน คนเหล่านี้ ก็มีแรงจูงใจที่จะทำดีกับผู้อื่นและสังคม

2.4 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านทักษะพิสัย หรือ ทักษะ ประกอบด้วยองค์ประกอบ

3 คู่ คือ

คู่ที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพ และ การสื่อสาร

คู่ที่ 2 การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหา

คู่ที่ 3 การจัดการกับอารมณ์ และความเครียด

ทักษะการสร้างสัมพันธภาพและ การสื่อสาร (Interpersonal relationship and Communication skill) เป็นความสามารถในการใช้คำพูด และภาษาท่าทางเพื่อนสื่อสาร ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง และความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของอีกฝ่าย ไม่ว่าจะในการแสดงความต้องการความชื่นชม การปฏิเสธการสร้างสัมพันธภาพ ฯลฯ

ทักษะการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหา (Decision making and Problem solving skill) เป็นความสามารถในการรับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือก วิเคราะห์ข้อดี ข้อเสียของแต่ละทางเลือก ประเมินทางเลือก ตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมและลงมือ แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ทักษะการจัดการกับอารมณ์ และความเครียด (Coping with Emotion and Stress skill) เป็นความสามารถในการประเมินอารมณ์ รู้เท่าทันอารมณ์ว่ามีพฤติกรรมของตน เลือกวิธีใช้จัดการกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้เหมาะสม และเป็นความสามารถ ที่จะรู้สาเหตุของ

ความเครียด เรียนรู้วิธีการควบคุมระดับของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายและหลีกเลี่ยงสาเหตุ พร้อมทั้งเขียนแผนพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

2.5 ทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติด

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติด ได้นำองค์ประกอบของทักษะชีวิต มากำหนดเป็นจุดประสงค์ของหลักสูตรดังนี้

ตาราง 1 องค์ประกอบของทักษะชีวิต และจุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติด

องค์ประกอบทักษะชีวิต	จุดประสงค์ของหลักสูตร
ด้านความรู้	
1. ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์	มี 1 จุดประสงค์ คือ 1.สามารถวิเคราะห์หารแพร่ระบาดและ วิธีป้องกันการแพร่ระบาดของสารเสพติดได้
2. ความคิดสร้างสรรค์	มี 1 จุดประสงค์ คือ 1. เสนอแนวทางการป้องกันการใช้สารเสพติด และการแพร่ระบาดของสารเสพติดในระดับบุคคล ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคมได้อย่างหลากหลาย
ด้านเจตคติ	
1. ความตระหนักรู้ในตน	มี 2 จุดประสงค์ คือ 1. ตระหนักว่าตนเองมีข้อดีในการป้องกันการถูกชักจูงให้ไปใช้สารเสพติด และข้อต่อยที่เสี่ยงต่อการถูกชักจูงให้ไปใช้สารเสพติด 2.ตระหนักในปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเสพติด
2. ความเห็นใจผู้อื่น	มี 3 จุดประสงค์ คือ 1. เห็นใจและเข้าใจผู้ใช้สารเสพติด 2. เห็นใจและเข้าใจผู้เลิกใช้สารเสพติด 3. เห็นใจและเข้าใจผู้รับผลกระทบจากปัญหาสารเสพติด

ตาราง 1 (ต่อ)

องค์ประกอบทักษะชีวิต	จุดประสงค์ของหลักสูตร
<p>3. ความภูมิใจในตนเอง</p> <p>4. ความรับผิดชอบต่อสังคม</p> <p>ด้านทักษะ</p> <p>1. การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร</p>	<p>มี 1 จุดประสงค์ คือ</p> <p>1. ภูมิใจตนเองที่ไม่ใช้สารเสพติด</p> <p>มี 1 จุดประสงค์ คือ</p> <p>1. สามารถแสดงความคิดเห็นต่อบทบาทความรับผิดชอบของตนเองในการป้องกันตนเองครอบครัว และชุมชนจากสารเสพติดและการแพร่ระบาดของสารเสพติด</p> <p>มี 2 จุดประสงค์ คือ</p> <p>1. สามารถใช้คำพูดและท่าทางเพื่อบอกความรู้สึกนึกคิดความต้องการของตนเองต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม</p> <p>2. สามารถปฏิเสธเพื่อนในสถานการณ์ที่อาจถูกชักชวนไปใช้สารเสพติดได้ถูกต้องตามหลักการปฏิเสธ</p> <p>ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย</p> <p>1. สามารถปฏิเสธเพื่อนในสถานการณ์ที่อาจถูกชักชวนไปใช้สารเสพติดได้ถูกต้องตามหลักการปฏิเสธ</p> <p>2. สามารถเตือนเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิดที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดให้หลีกเลี่ยงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้อง</p>

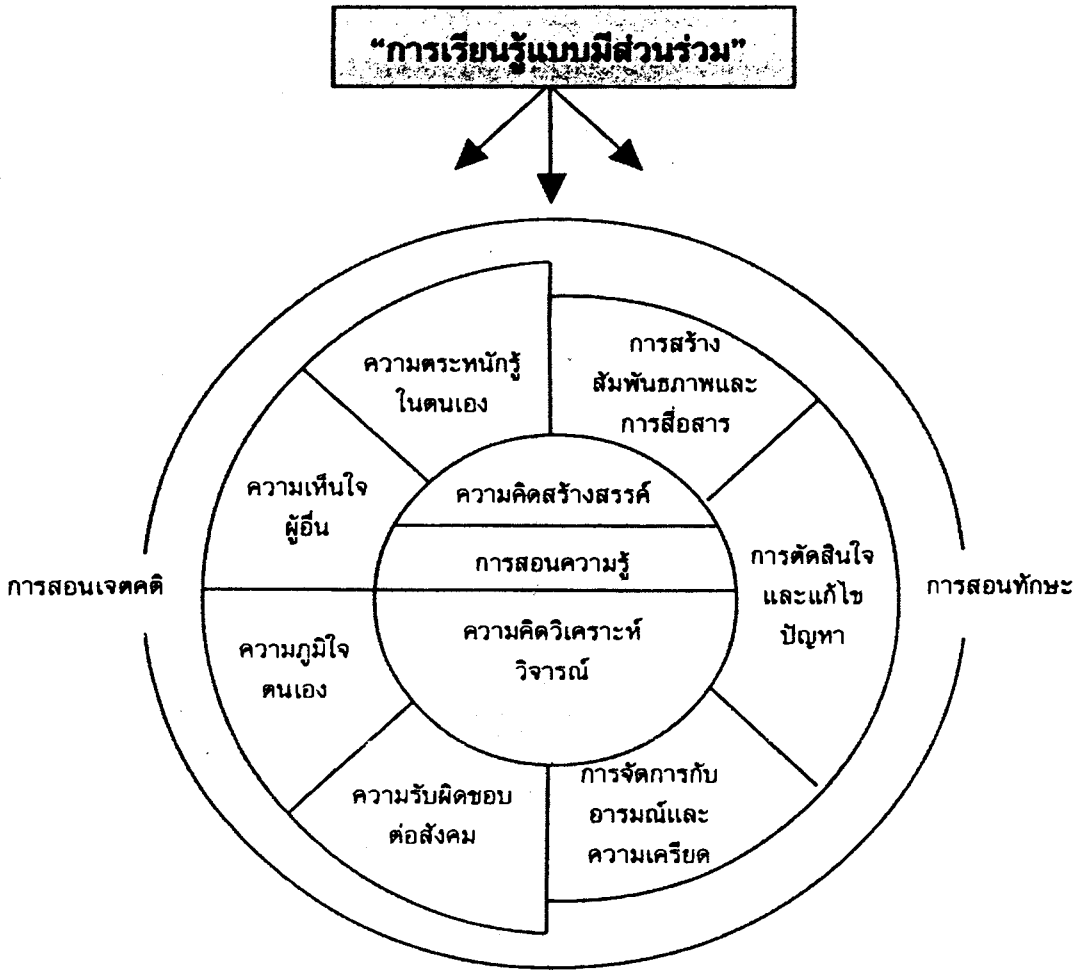
ตาราง 1 (ต่อ)

องค์ประกอบทักษะชีวิต	จุดประสงค์ของหลักสูตร
2. การตัดสินใจและแก้ไขปัญหา	<p>มี 1 จุดประสงค์คือ</p> <p>1. สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาเมื่ออยู่ในสถานการณ์อาจถูกชักชวนให้ไปใช้สารเสพติดได้</p>
<p>3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด</p> <p>1.1 การจัดการกับอารมณ์</p> <p>1.2 การจัดการกับความเครียด</p>	<p>มี 1 จุดประสงค์คือ</p> <p>1. สามารถเลือกใช้วิธีจัดการกับอารมณ์ได้</p> <p>มี 1 จุดประสงค์คือ</p> <p>1. สามารถเลือกวิธีจัดการกับความเครียดได้</p>

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนทักษะชีวิต เพื่อป้องกันสารเสพติด ถูกกำหนดจากองค์ประกอบทักษะชีวิตครบทุกองค์ประกอบ ซึ่งมีผลในการพัฒนาทักษะชีวิต กลุ่มเป้าหมายได้สมบูรณ์ขึ้น

2.6 หลักการสอนทักษะชีวิต

ในการสอนทักษะชีวิตเพื่อการป้องกันพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ของเด็กวัยรุ่นนั้นเป็นการจัดการการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนรู้เป็นศูนย์กลางหรือ “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม”

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทักษะชีวิตกับกระบวนการเรียนรู้

จากภาพที่ 4 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านจิตพิสัย ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความเห็นใจผู้อื่น ความภูมิใจในตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ประกอบที่เป็น การสอนทักษะ ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร การตัดสินใจและ แก้ไขปัญหา และการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ซึ่งทั้งการสอนเจตคติและการสอนทักษะนี้จะ ยึดหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยในกระบวนการเรียนการสอนทุกชั้นตอนจะมีการสอน ให้เกิดทักษะชีวิตที่เป็นองค์ประกอบร่วมคือ ความคิดสร้างสรรค์และ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์

ในการสอนทักษะชีวิตผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการ เรียนรู้ที่เรียกว่า “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” (Participatory Learning)

3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อาศัยหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยพื้นฐานสำคัญประการแรกคือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และประการที่ 2 การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มุ่งเน้นอยู่ที่การให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม การเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีหลักสำคัญ 5 ประการคือ

- 1) เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
- 2) ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ท้าทาย อย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้ที่เรียกว่า Active Learning
- 3) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยตนเองและระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
- 4) ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง
- 5) มีการสื่อสารโดยการผู้หรือการเขียนเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้

3.1) องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีอยู่ 4 ประการ คือ ประสบการณ์ การสะท้อนความคิดและถกเถียงเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด และทดลองหรือประยุกต์แนวคิด

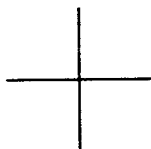
องค์ประกอบของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

- 1) ประสบการณ์ (Experience) ครูช่วยให้นักเรียนนำประสบการณ์เดิมของตน มาพัฒนาเป็นองค์ความรู้
- 2) การสะท้อนความคิดและถกเถียง (Reflex and Discussion) ครูช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด และเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง
- 3) เข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization) นักเรียนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่ความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยนักเรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วครูช่วยเติมแต่งให้สมบูรณ์หรือในทางกลับกัน ครูเป็นผู้นำทางและนักเรียนเป็นผู้สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์ เป็นความคิดรวบยอด
- 4) การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment/Application) นักเรียนนำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์ต่างๆจนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของนักเรียนเอง

องค์ประกอบเหล่านี้สามารถสรุปเป็นภาพรวมดังภาพที่ 5

ประสบการณ์

การทดลอง หรือ
ประยุกต์แนวคิด

การสะท้อนความคิด
และถกเถียง

เข้าใจ

และ

เกิดความคิดรวบยอด

ภาพที่ 5 องค์ประกอบ 4 ประการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการจะเป็นไปอย่างพลวัตรโดยอาจเริ่มจากจุดใดจุดหนึ่ง และเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างองค์ประกอบต่างๆดังนั้นในแง่ของการเรียน การสอนจึงอาจเริ่มต้นที่จุดใดก่อนก็ได้แต่สำคัญที่การจัดกระบวนการให้ครบทุกองค์ประกอบ

การสอนในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะเป็นพื้นฐานของการสอนทักษะชีวิตในด้านพุทธิพิสัย โดยมุ่งเน้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และความคิดวิจารณ์แล้ว ยังเป็นพื้นฐานในการสอนทักษะชีวิตอื่นๆ ในด้านจิตพิสัยและทักษะพิสัยอีกด้วย

3.2) การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีหลักสำคัญอีกข้อหนึ่งคือต้องการให้เกิดการเรียนรู้สูงสุดโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุดในทุกๆองค์ประกอบก็คือการแบ่งปันประสบการณ์การได้สะท้อนความคิดและถกเถียง การสรุปความคิดรวบยอดตลอดจนได้ทดลองหรือประยุกต์แนวคิดและในทุกองค์ประกอบนั้นจะต้องเกิดการเรียนรู้สูงสุด หรืออาจกล่าวได้ว่า

การเรียนรู้สูงสุด (Maximum Learning) เกิดจากการมีส่วนร่วมสูงสุด (Maximum Participation) และ การบรรลุงานสูงสุด (Maximum Performance)

ทั้ง 4 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

$$L_{\max} = (Par_{\max} + Per_{\max}) \times 4$$

3.3) การมีส่วนร่วมสูงสุด (Maximum Participation)

การมีส่วนร่วมสูงสุดเกิดจากการออกแบบกลุ่มที่เหมาะสมในแต่ละองค์ประกอบของการเรียนรู้ กลุ่มแต่ละประเภทจะมีข้อดีและข้อจำกัดที่ต่างกัน เช่น บางประเภทเอื้ออำนวยให้มีส่วนร่วมได้มาก แต่อาจขาดความหลากหลายของแนวคิด จึงเหมาะสำหรับเวลาที่ผู้สอนต้องการให้เกิดการแสดงออกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากประสบการณ์โดยยังไม่ต้องการข้อสรุปรายละเอียดของกลุ่มแต่ละประเภท ข้อบ่งใช้และข้อจำกัด ปรากฏในตารางดังนี้

ตาราง 2 การจัดกลุ่มประเภทต่างๆ ของการเรียนรู้

ประเภทกลุ่ม	ความหมาย	ข้อบ่งใช้	ข้อจำกัด
กลุ่ม 2 คน (Pair Gr.)	ให้ผู้เรียนจับคู่กัน ทำกิจกรรมที่ได้รับ มอบหมาย	ต้องการให้ทุกคนมี ส่วนร่วมในการ ออกความเห็นหรือ ปฏิบัติ	ขาดความหลากหลาย ทางความคิดและ ประสบการณ์
กลุ่ม 3 คน (Triad Gr.)	ให้ผู้เรียนจับกลุ่ม 3 คน แต่ละคนมีบทบาทที่ ชัดเจนและหมุนเวียน บทบาทกันได้	ทุกคนมีส่วนร่วมใน การเรียนรู้ตามบทบาท และสามารถได้ครบ ทุกบทบาท	ขาดความหลากหลาย และความกระฉับฉวัด ไปบ้าง
กลุ่มใหญ่ (Large Gr.)	เป็นการอภิปรายกลุ่ม 15-30 คน หรือทั้งชั้น	ต้องการให้เกิด การโต้แย้งหรือ การรวบรวมความคิด จากกลุ่มย่อยเพื่อ หาข้อสรุป	บางคนอาจให้ความ สนใจหรือ มีส่วนร่วมน้อย ใช้เวลามาก
กลุ่มไขว้ (Cross-over Gr.)	เป็นการจัดกลุ่ม 2 ชั้น ดอน โดยแยกให้เด็ก ทำกิจกรรมเฉพาะ บางกลุ่มจนมี ความเชี่ยวชาญจากนั้น จึงให้ผู้เรียนจากแต่ละ กลุ่มรวมกันเป็นกลุ่ม ใหญ่เพื่อบูรณาการ	ต้องการให้ผู้เรียนใช้ ศักยภาพของตนเอง ในการสร้างความรู้ ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมและ ได้น้อยมาก	ใช้เวลามากอาจมี ความรู้ที่ตกหล่น

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทกลุ่ม	ความหมาย	ข้อบ่งชี้	ข้อจำกัด
กลุ่มแบ่งย่อย (Subgroup)	เป็นการจัดกลุ่ม 2 ขั้นตอนจาก 8-12 คน แต่ละกลุ่มถูกแบ่งเป็น กลุ่มย่อย 3-4 กลุ่ม เพื่อให้ทำงานกลุ่มละ งาน (ที่ไม่เหมือนกัน) จากนั้นจึงให้กลุ่มย่อย มารวมกันเพื่อ บูรณาการ	----- เหมือนกลุ่มไขว้ -----	
กลุ่มปิรามิด (Pyramid Gr.)	รวบรวมความคิดเห็น เริ่มจากกลุ่ม 2-4 คน ทวีขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนครบทั้งชั้น	สร้างความตระหนักและ เข้าใจในความรู้สึกนึก คิดของแต่ละกลุ่มหรือ ฝ่ายหาข้อสรุปและ ความลึกซึ้ง	ขาดข้อสรุปและ ความลึกซึ้ง

การร้อยรัดกระบวนการกลุ่มที่หลากหลายเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมในแต่ละ
ชั่วโมงการสอน ก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด มีพลวัตหรือการเคลื่อนไหวของการ
เรียนรู้ตลอดเวลา ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจอย่างต่อเนื่อง

3.4) การบรรลุงานสูงสุด (Maximum Performance)

แม้การออกแบบกระบวนการที่หลากหลายจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมได้มาก
แต่ไม่ได้หมายความว่า การมีส่วนร่วมนั้นได้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพโดยไม่เสียเวลา
หัวใจสำคัญของการบรรลุงานสูงสุดจึงอยู่ที่การกำหนดงานให้กับกระบวนการกลุ่ม ซึ่ง
มีองค์ประกอบที่สำคัญของการกำหนดงาน 3 ประการ คือ

- 1) กำหนดกิจกรรมที่ชัดเจนว่าจะให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มอย่างไร เพื่อทำอะไร ใช้เวลา
มากน้อยแค่ไหน เมื่อบรรลุงานแล้วจะให้ทำอะไรต่อ (เช่น เตรียมนำเสนอ ในเวลาที่กำหนดให้)
- 2) กำหนดบทบาทของกลุ่มหรือสมาชิกที่ชัดเจน โดยปกติการกำหนดบทบาท
ในกลุ่มย่อยควรให้แต่ละกลุ่มมีบทบาทที่แตกต่างกันเมื่อมารวมเสนอในกลุ่มใหญ่จึงจะเกิดการ
ขยายเครือข่ายการเรียนรู้โดยไม่น่าเบื่อ การกำหนดบทบาทยังรวมถึงสมาชิกในกลุ่มด้วยเช่น

บทบาทของผู้เล่าบทบาทสมมุติ และผู้สังเกตการณ์หรือบทบาทของการนำกลุ่ม การรวบรวมความเห็น และการนำเสนอ เป็นต้น

3) ควรมีโครงสร้างของงานให้ชัดเจน ซึ่งบอกรายละเอียดของกิจกรรมและบทบาทโดยทำเป็นกำหนดงาน ที่ผู้สอนแจ้งแก่ผู้เรียน หรือทำเป็นใบงานมอบให้กับกลุ่ม ซึ่งประการหลังจะเหมาะกับการทำกลุ่มย่อยที่ต้องการทำงานให้มีผลงานที่เป็นข้อสรุปโดยจัดทำเป็น

3.1) ใบงาน เป็นกำหนดงาน หรือใบมอบหมายงานให้กลุ่มเล็กหรือกลุ่มย่อยระดมสมองที่มีรายละเอียดมาก และต้องการผลงานที่เป็นข้อสรุปของกลุ่มที่มีความลึกซึ้งมาก ผู้สอนอาจพิมพ์หรือใส่เศษกระดาษแจกให้ผู้เรียน หรือแจกให้กลุ่มประกอบการทำงานกลุ่ม มักใช้ในกิจกรรมสะท้อนความคิดและอภิปราย และกิจกรรมประยุกต์แนวคิด

3.2) ใบชี้แจง เป็นการอภิปรายที่มีรายละเอียดไม่มากนักในกลุ่มใหญ่ ก่อนทำกิจกรรมกลุ่มผู้สอนอาจเขียนบนกระดานหรือแผ่นใส ให้ผู้เรียนอ่านพร้อมกันในชั้นเรียน หรือกลุ่มใหญ่ มักใช้ในกิจกรรมด้านประสบการณ์หรือประยุกต์แนวคิด

3.5) หลักการสอนความรู้แบบมีส่วนร่วม

การสอนความรู้ (Knowledge) ที่ใช้หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยสร้างทักษะชีวิตเป็นแบบพื้นฐานและเป็นองค์ประกอบร่วมของทักษะชีวิตตัวอื่นๆ ทั้งหมด นั่นก็คือความคิดสร้างสรรค์ และความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ลักษณะเฉพาะของการสอนความรู้ที่ยึดหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมดังตารางที่ 3

ตาราง 3 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและลักษณะเฉพาะของการสอนความรู้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะเฉพาะของการสอนความรู้แบบมีส่วนร่วม
ประสบการณ์	ตั้งคำถามเพื่อรวบรวมประสบการณ์ของผู้เรียน
การสะท้อนความคิดและอภิปราย	ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อสร้างความรู้ตามงานที่ได้รับมอบหมาย
ความคิดรวบยอด	การบรรยาย (โดยผู้สอนหรือสื่อ) การรายงานผลงานกลุ่มหรือบูรณาการความรู้ของกลุ่มย่อยโดยการอภิปรายในกลุ่มใหญ่
ประยุกต์แนวคิด	ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมที่ประยุกต์ความรู้ที่เกิดขึ้น เช่น เขียนคำขวัญ จัดบอร์ด ทำรายงาน เขียนเรียงความ ฯลฯ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาวิชานั้น ไม่มีขั้นตอนการสอนที่เฉพาะเจาะจง เพียงแต่ให้คำนึงถึงการจัดกิจกรรมที่ ครบองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้ง 4 ประการ

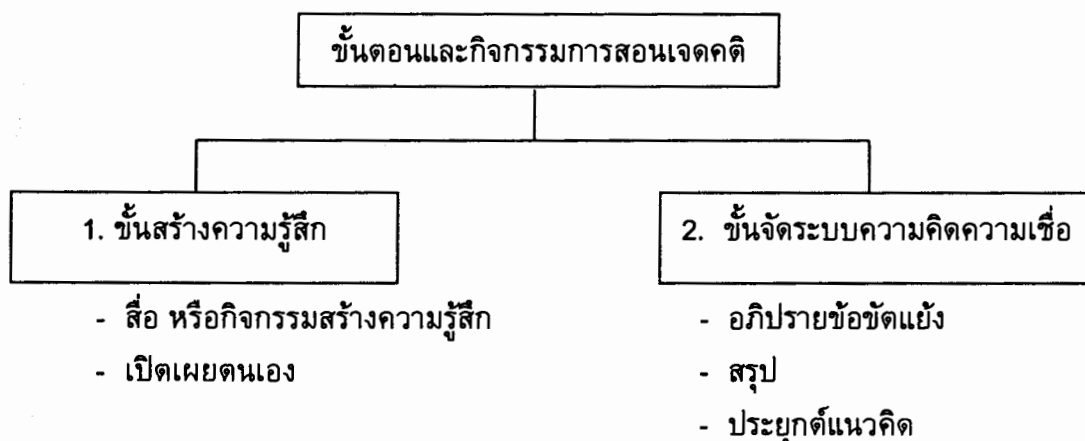
3.6) หลักการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

ถึงแม้กระบวนการสอนแต่ละครั้งจะมีองค์ประกอบทั้งด้าน พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่การสอนเจตคติจะมุ่งเน้นการสอนในด้านจิตพิสัย ซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ การสร้างความรู้สึที่สอดคล้องกับเจตคติดังกล่าว และการจัดระบบความคิดความเชื่อ เมื่อนำ มาสัมพันธ์กับหลักการทั่วไปของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมซึ่งองค์ประกอบ 4 ประการ การสอนเจตคติจึงควรมีลักษณะเฉพาะดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และของการสอนเจตคติ

องค์ประกอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะเฉพาะของการสอนเจตคติ
ประสบการณ์	เน้นประสบการณ์ด้านความรู้สึกของผู้เรียน
การสะท้อนความคิด และถกเถียง	ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งอย่างเต็มที่
การสรุปความคิดรวบยอด	ผู้เรียนได้ข้อสรุปด้วยตนเอง โดยผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและช่วยเพิ่มเติม
การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด	ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมทั้งในหรือนอกเวลาเรียน เพื่อให้มีเจตคติที่ฝังแน่นมากขึ้น

เนื่องจากเจตคติเป็นความคิดหรือความเชื่อที่มีความรู้สึกเป็นองค์ประกอบ ดังนั้นการสอนจึงต้องมีทั้ง 2 องค์ประกอบ คือ ด้านความรู้และด้านความคิดความเชื่อดังนี้

ขั้นสร้างความรู้สึก จะใช้สื่อหรือกิจกรรมสร้างความรู้สึก อาจใช้เวลาประมาณ 5 -20 นาที ของคาบสอน ส่วนที่เหลือจะเป็นการจัดระบบความคิดความเชื่อตั้งนั้นผู้สอนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมึทักษะในการสื่อสาร / กิจกรรมให้เกิดความรู้สึกได้จริงรวมทั้งมีทักษะในการใช้กระบวนการกลุ่มช่วยจัดระบบความคิดความเชื่ออย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสอภิปรายโต้แย้งจนผู้เรียนสามารถสรุปได้ด้วยตนเองและนำข้อสรุปที่ได้ มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นๆ โดยมีรายละเอียดกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

ตาราง 5 สรุปขั้นตอนและกิจกรรมการสอนเจตคติ

ขั้นตอน	องค์ประกอบ	กิจกรรม
1.ขั้นสร้างความรู้สึก	ประสบการณ์	<p>สื่อหรือสร้างกิจกรรมสร้างความรู้สึก</p> <p>เป็นการใช้สื่อหรือกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ร่วมกับเรื่องนั้นๆ</p> <p>สื่อสร้างความรู้สึก</p> <p>1) บทสำหรับอ่านในรูปแบบ กรณีศึกษา จดหมาย บันทึก บทสัมภาษณ์ ฯลฯ</p> <p>2) แถบเสียง วีดิทัศน์</p> <p>กิจกรรมสร้างความรู้สึก</p> <p>1) กิจกรรมสร้างความรู้สึกโดยตรง เช่น ละคร หุ่นกระบอก</p> <p>2) กิจกรรมจำแนกเจตคติของผู้เรียน เช่น การสำรวจความคิดเห็น แบบสอบถาม จัดลำดับความสำคัญ เป็นต้น</p> <p>3) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเชื่อมโยง การต่อเรื่องและกิจกรรมเร้าความสนใจอื่นๆ เช่น การโต้ว่าที่</p>

ตาราง 5 (ต่อ)

ขั้นตอน	องค์ประกอบ	กิจกรรม
2. ชั้นจัดระบบ ความคิดความเชื่อ	สะท้อนความคิด และอภิปราย	<p>การเปิดเผยตนเอง เป็นการตั้งประสบการณ์เก่าของผู้เรียนมักทำในกลุ่ม 2 คน หรือกลุ่มย่อยระดมสมองโดยกิจกรรม เช่น ให้เล่าความรู้สึกโดยตรง ให้สมมุติตนเองเป็นบุคคลในเรื่อง ให้เขียนแล้วแลกเปลี่ยน เป็นต้น</p> <p>การอภิปรายข้อขัดแย้ง เป็นการตั้งประเด็นคำถามให้เกิดการอภิปรายในกลุ่ม เพื่อให้มีการจัดระบบความคิดความเชื่อของสมาชิกกลุ่ม</p>
	ความคิดรวบยอด	การสรุป เป็นการให้กลุ่มรายงานข้อสรุป และร่วมกันสรุปแนวคิดในกลุ่มใหญ่
	ประยุกต์แนวคิด	การประยุกต์แนวคิด เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้เจตคติที่เกิดขึ้น ควรเป็นกิจกรรมในห้องเรียนและอาจต่อยอดโดยการทำกิจกรรมเสริม

การสอนเจตคติ ยังแบ่งเป็น 2 ระดับคือการสร้างเจตคติก่อนจะมีพฤติกรรมกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติความแตกต่างที่สำคัญในขั้นตอนการใช้สื่อ และกิจกรรมสร้างความรู้สึก คือ ในการสร้างเจตคติจะเน้นการสร้างความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับเจตคตินั้นๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงเจตคติจะให้ความสำคัญในการใช้สื่อและกิจกรรมที่โยกคลอนความรู้สึกของเจตคติเดิม ส่วนในชั้นจัดระบบความคิดความเชื่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติจะต้องมีประเด็นอภิปรายที่เข้มและชัดเจนกว่า

ในการสอนเจตคติ สิ่งนี้อาจเกิดขึ้นได้ก็คือ ผู้เรียนสรุปประเด็นอภิปรายได้ไม่ตรงกับจุดประสงค์ผู้สอนจำเป็นต้องหาทางออกในกรณีเช่น โดยอาศัยแนวคิด 4 ประการต่อไปนี้

1) ผู้สอนควรมีใจกว้างเพื่อที่จะยอมรับว่าเจตคติที่เหมาะสมอาจมิได้มีเพียงเจตคติตามที่ผู้สอนคาดหวังเพียงประการเดียว

2) ผู้สอนควรไว้วางใจในตัวผู้เรียนภายใต้ความเชื่อที่ว่าหากเจตคติที่สอนนั้นเป็นสิ่งที่ดีก็ควรที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำทนายหรือทดสอบ โดยหาเหตุผลมาถกเถียงอภิปรายจนเกิดการยอมรับในขั้นตอนกระบวนการกลุ่มซึ่งความคิดเห็นที่มีเหตุผลก็จะได้รับการสนับสนุนไม่ว่าความคิดเห็นนั้นจะเป็นของใคร

3) ผู้สอนสามารถช่วยขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้เรียนได้โดยช่วยตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิดหรือผู้สอนกับผู้เรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน นั่นคือใช้ การสื่อสารแบบ 2 ทางมากกว่าการ ยัดเหยียด

4) การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างความรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมหากสิ่งใดที่ผู้สอนเห็นว่าดีแต่ผู้เรียนไม่ยอมรับแม้ผู้สอนจะพยายามถ่ายทอดต่อไปก็ไม่เกิดการเรียนรู้ ในทางตรงข้ามหากผู้สอนยอมรับความคิดเห็นของผู้เรียนโดยผู้สอนสงวนความคิดเห็นของตนเองไว้ผู้เรียนก็จะรู้สึกยอมรับผู้สอนเช่นกัน และขยายการเรียนรู้ออกไป

3.7) กิจกรรมที่ใช้ในการสอนเจตคติ

1) กิจกรรมในขั้นตอนสร้างความรู้สึกละเป็นกิจกรรมที่มุ่งกระตุ้น จูงใจหรือโน้มน้าวให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกตามจุดประสงค์ เพื่อนำไปสู่การจัดระบบความคิดความเชื่อและสร้างเจตคติที่ต้องการ หรือเปลี่ยนเป็นเจตคติที่พึงประสงค์ กิจกรรมในขั้นตอนนี้ ได้แก่

1.1) สื่อหรือกิจกรรมความรู้สึก

1.1.1) สื่อ เป็นเรื่องราวที่บันทึกไว้ เช่น บทความ บันทึกประจำวัน จดหมาย ฯลฯ อาจทำเป็น บทสำหรับอ่าน (Script) แถบเสียง วีดิทัศน์

บทสำหรับอ่าน ใช้ได้ง่าย แต่ต้องอาศัยความสามารถของผู้สอนในการใช้น้ำเสียง จังหวะ เพื่อช่วยให้เกิดความรู้สึก

แถบเสียง ใช้ได้ง่าย และสามารถใช้นดนตรี รวมทั้งเสียงของบุคคลมีอาชีพมาช่วยให้เกิดความรู้สึกขึ้น

วีดิทัศน์ ถ้าสร้างได้ดีจะช่วยกระตุ้นความรู้สึกได้มากแต่ก็มีปัญหาเรื่องเครื่องมือปัญหาทางเทคนิคของภาพและเสียง ตลอดจนขนาดของจอด้วย

1.1.2) กิจกรรม กิจกรรมสำหรับสร้างความรู้สึกละอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1.2.1) กิจกรรมสร้างความรู้สึกละครโดยตรง เป็นการประยุกต์
 ทัศนศึกษาให้เป็นกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้แก่

ละคร เป็นเรื่องสั้นๆ โดยเขียนบทให้ผู้เรียนเตรียม
 การแสดงมาก่อนซึ่งผู้เรียนมักแสดงได้ และเพื่อนๆ ให้ความสนใจ จุดสำคัญอยู่ที่บทละครจะต้อง
 สร้างอารมณ์ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับจุดประสงค์ได้ดี ไม่ควรมีฉากหลายฉากเกินไป แต่ละฉาก
 ควรจะสั้น ทั้งนี้เพื่อให้เล่นได้ง่ายชวนติดตามและไม่เสียเวลามาก

ละครวิทยุ ผู้เรียนสามารถแสดงได้ง่ายๆ โดยใช้
 ฉากกันแล้วผู้เรียนอ่านตามบทที่เตรียมไว้ให้ได้อารมณ์ความรู้สึก โดยไม่ต้องมีการแสดง

หุ่นกระบอก ใช้กับเด็กกระดับประถมหรือเด็ก
 มัธยม เล่นในเรื่องที่ตัวละครจะแสดงออกได้ยาก สามารถสร้างบทให้ซับซ้อนกว่าละคร เพราะมี
 ผู้พากย์ต่างหาก

1.1.2.2) กิจกรรมที่จำแนกเจตคติของผู้เรียนโดยหวังผล
 ให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้สึกประหลาดใจและตระหนักในความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มวิธี
 ทำกิจกรรมนี้ได้แก่

การสำรวจความเห็น เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนใช้
 เพื่อให้ผู้เรียนได้รับรู้ความคิดของอีกฝ่าย ซึ่งจะโยกคลอนความรู้สึกเดิมที่ตนเองยึดถืออยู่ได้ดี
 จากนั้นก็ใช้กระบวนการกลุ่มมาอภิปรายต่อให้ลึกซึ้ง

การตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามที่ออกแบบ
 ได้ดีจะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ว่าตนคิดแตกต่างกับคนอื่น หรือกลุ่มอื่นอย่างไร

การจัดลำดับความสำคัญ ทำให้ผู้เรียนเผชิญกับ
 ความรู้สึกขัดแย้งว่า จะให้ความสำคัญกับอะไรมากกว่า

1.1.2.3) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับเจตคติ
 ที่ต้องการ จะช่วยสร้างความตระหนัก ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่การจัดระบบความคิดความเชื่อได้ดี

1.1.2.4) กิจกรรมอื่นๆ เช่นการโต้ว่าที่ การต่อเรื่องการเล่น
 บทบาทสมมุติ การใช้จินตนาการ ฯลฯ หากจัดให้เข้ากับจุดประสงค์ที่ระดับความรู้สึก และ
 เหมาะสมกับผู้เรียนก็จะช่วยในขั้นตอนนี้ของการสร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติได้

1.2) การเปิดเผยตนเอง เป็นการเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนที่มา
 จากประสบการณ์เดิมมีกิจกรรมย่อยๆ หลายกิจกรรม ที่มักทำในกลุ่ม 2 คน กลุ่ม 3 คน หรือ
 กลุ่มระดมสมอง 3-4 คน เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้แสดงความคิดเห็นได้เต็มที่

1.2.1) การเล่าความรู้สึกโดยตรง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสพ
 การของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

1.2.2) การสมมุติตนเองเป็นบุคคลในเรื่อง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ของความเห็นใจและเข้าใจเหมือนกับบุคคลคนนั้นเอง

1.2.3) การเขียนแล้วแลกเปลี่ยนกันอ่าน เหมาะสำหรับผู้เรียนกลุ่มที่ไม่กล้าแสดงออกในการระดมสมอง วิธีการนี้ยังแบ่งได้ 2 ชนิด คือ ให้เจ้าตัวอ่านเองหรือสลับให้คนอื่นอ่าน วิธีหลังเหมาะกับเรื่องที่อ่อนไหวต่อการเปิดเผย เช่น การถามประสบการณ์ที่เคยใช้สารเสพติด หรือความเห็นที่ขัดแย้งกัน และมีการแบ่งเป็นฝ่ายชัดเจน

1.3) กิจกรรมในขั้นตอนจัดระบบความคิดความเชื่อ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดมีการมีส่วนร่วมสูงสุด ประกอบไปกับงานใน 3 กิจกรรม เป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน กล่าวคือ

1.3.1) การอภิปรายรูปแบบที่ดีได้โดยวิธีแบ่งกลุ่มโดยใช้กลุ่มเล็ก (5 - 6 คน) หรือกลุ่มย่อยระดมสมอง (3 - 4 คน) เพราะผู้เรียนได้แสดงออกมากกว่า ดังนั้นจึงควรให้แบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย แล้วจึงช่วยกันหาข้อสรุปในกลุ่มใหญ่ภายหลังอย่างไรก็ตามการอภิปรายแม้จะสนับสนุนให้ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็น แต่ก็ต้องเคารพสิทธิของคนที่เลือกจะเป็นฝ่ายฟังเช่นกันในการอภิปรายข้อขัดแย้ง หากมีน้อยจะทำให้เจตคติที่เกิดขึ้นไม่ยั่งยืน ผู้สอนจึงควรกระตุ้นให้เกิดประเด็นขัดแย้งโดยอาศัยใบงานที่ตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นที่ต่างกัน และอภิปรายต่อได้ชัดเจน

การอภิปรายยังเป็นกิจกรรมสำคัญในการฝึกทักษะชีวิตในด้านการคิดวิเคราะห์วิจารณ์และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะผสมผสานไปในประเด็นที่ผู้สอนตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนคิดและถกเถียงกันได้เอง

1.3.2) การสรุป เป็นการสร้างความคิดรวบยอดร่วมกัน ทั้งนี้ผู้สอนควรสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นผู้สรุปแนวคิดที่ได้จากการทำกิจกรรม หากไม่ครอบคลุม ผู้สอนจึงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ ในระหว่างการสรุปควรสนับสนุนให้มีการอภิปรายความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันในกลุ่มใหญ่ เพื่อช่วยให้มีการจัดระบบความคิดความเชื่อที่ชัดเจน

1.3.3) การประยุกต์แนวคิด ผู้สอนควรใช้เวลาช่วงท้ายชั่วโมงเพื่อให้ผู้เรียนได้ประยุกต์แนวคิดโดยการให้ทำกิจกรรมที่ไม่ใช้เวลามาก เช่น เขียนคำขวัญ สรุปข้อความสำคัญ หรือตอบแบบทดสอบ ซึ่งเท่ากับเป็นการประเมินการสอนไปด้วย โดยใช้กลุ่มที่มีจำนวนคนน้อย เช่นกลุ่ม 2 คน หรือ 3 คน และอาจมอบหมายให้ผู้เรียนทำเป็นกิจกรรมเสริม เช่น เขียนจดหมาย จัดบอร์ด คู่กับบิดามารดา ฯลฯ

3.8) การสอนทักษะแบบมีส่วนร่วม

ดังที่ทราบกันดีแล้วว่าการสอนแต่ละครั้งจะมีองค์ประกอบผสมผสานกันไปในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่การสอนทักษะต่างๆ เช่นทักษะการสื่อสารเป็นการสอนที่มุ่งเน้นในด้านทักษะพิสัยซึ่งต้องอาศัยการสร้างให้เกิดความชัดเจนในตัวทักษะให้เห็นเป็นขั้นตอนที่ปฏิบัติได้ง่ายและผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ใกล้เคียงตัวเมื่อดูจาก

องค์ประกอบทั่วไปทั้ง 4 ประการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การสอนทักษะจึงควรมีลักษณะเฉพาะดังตารางต่อไปนี้

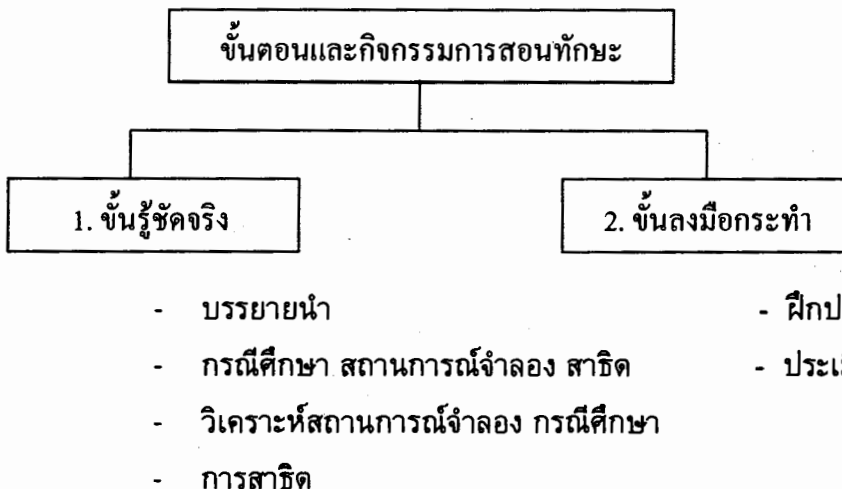
ตาราง 6 องค์ประกอบของการเรียนรู้และลักษณะเฉพาะของการสอนทักษะ

องค์ประกอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะเฉพาะของการสอนทักษะ
ประสบการณ์	อาศัยเหตุการณ์ที่ตรงกับชีวิตจริงในการเรียนรู้ทักษะ
การสะท้อนความคิด และอภิปราย	ผู้เรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในการวิเคราะห์ปัญหาหากกฎเกณฑ์ หรือวิเคราะห์ขั้นตอนในการฝึกทักษะต่าง ๆ
การสรุปความคิดรวบยอด	ได้ความคิดรวบยอดหลายขั้นตอนทั้งจากการฟังบรรยายจากการสังเกต การสาธิต การประเมินผลในกลุ่มและการประเมินผลรวม
การทดลอง หรือประยุกต์แนวคิด	ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกซ้ำ ๆ โดยการแสดงบทบาทสมมุติตามสถานการณ์ต่างๆ

ทักษะ เป็นความสามารถที่คนเราไม่เคยมีมาก่อน แต่ได้เรียนรู้จนกระทั่งทำได้ อย่างชำนาญ ดังนั้นการสอนทักษะจึงต้องมี 2 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นรู้ชัดเห็นจริงเป็นขั้นตอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรับรู้ว่าทักษะเหล่านั้นมีความสำคัญและฝึกฝนให้ทำเป็นหรือทำได้อย่างไรและ

2) ขั้นลงมือกระทำเป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้มาจากขั้นตอนแรก

ในขั้นนี้ผู้จัดเห็นจริงเราใช้องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 3 องค์ประกอบ คือความคิดรวบยอด ประสบการณ์ และการสะท้อนความคิดและอภิปราย สำหรับองค์ประกอบของความคิดรวบยอดเกิดขึ้นโดยการบรรยายนำ ประกอบกับการยกตัวอย่างและให้ผู้เรียนร่วมอภิปรายถึงความสำคัญและวิธีการฝึกทักษะนั้นๆ องค์ประกอบด้านประสบการณ์ ผู้สอนใช้กรณีศึกษาหรือสถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนใช้ทักษะดังกล่าว หรือใช้การสาธิต ซึ่งอาจให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้ การสาธิตจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นจริงเป็นลำดับขั้นตอนอย่างชัดเจน ส่วนองค์ประกอบด้านการสะท้อนและอภิปรายผู้สอนอาจให้ผู้เรียนจัดกลุ่มย่อยหรือกลุ่มระดมสมองเพื่อหากฎเกณฑ์โดยกิจกรรมทั้ง 3 องค์ประกอบสามารถจัดเปลี่ยนลำดับได้ตามความเหมาะสม

สำหรับขั้นลงมือกระทำเราใช้องค์ประกอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้านการประยุกต์แนวคิดและทดลองโดยให้ผู้เรียนฝึกใช้ทักษะโดยการใช้บทบาทสมมติ (Role play) หรือการซ้อมบท (Rehearsal play) เป็นกิจกรรมหลัก และมีการฝึกซ้ำโดยผลัดกันแสดงบทบาทจนชำนาญ ดังนั้นการฝึกอบรมนี้จะต้องฝึกให้ผู้สอนมีทักษะในการใช้สถานการณ์จำลองและการสาธิต เพื่อให้ผู้เรียนเห็นจริง ขณะเดียวกันก็มีทักษะในการนำมาฝึกบทบาทสมมติหรือการซ้อมบท และประเมินผลการฝึกได้มีรายละเอียดของกิจกรรม สรุปได้ดังนี้

ตาราง 7 สรุปขั้นตอนและกิจกรรมการสอนทักษะ

ขั้นตอน	องค์ประกอบ	กิจกรรม
1. ขั้นผู้จัดเห็นจริง	ความคิดรวบยอด ประสบการณ์ สะท้อนความคิด	บรรยายนำ เพื่อให้ข้อมูลหรือความรู้ที่จำเป็นในเวลานั้นๆ กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง หรือสาธิต - กรณีศึกษา เป็นการตั้งโจทย์ให้ผู้เรียนคิด และแสดงความเห็น - สถานการณ์จำลองเป็นการตั้งโจทย์เป็นเหตุการณ์ที่มีผู้แสดง - การสาธิต เป็นการแสดงให้เห็นขั้นตอนปฏิบัติที่ถูกต้อง การวิเคราะห์ กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง
2. ขั้นลงมือกระทำ	ประยุกต์แนวคิด	การฝึกปฏิบัติ โดยการฝึกทักษะเป็นขั้นตอนหรือครบองค์ประกอบของทักษะนั้น โดยการแสดงบทบาทสมมติหรือการฝึกซ้อมบทเพื่อให้

ตาราง 7 (ต่อ)

ขั้นตอน	องค์ประกอบ	กิจกรรม
	ความคิดรวบยอด	เกิดความชำนาญ การประเมินการฝึก โดยให้สมาชิกในกลุ่มฝึก ประเมินกันเองและผู้สอนประเมินอีกครั้งในกลุ่มใหญ่

ในการสอนทักษะการสื่อสาร โดยเฉพาะทักษะการปฏิเสธ หรือการสอนทักษะอื่นๆ ก็ตาม มักมีปัญหาว่าสถานการณ์ที่นำมาสอนนั้น จริงๆ แล้วผู้เรียนไม่คิดจะปฏิเสธ เช่น เพื่อนชวนให้ลองดื่มเบียร์ ทำให้การฝึกเป็นอย่างแทนๆ หรือไม่สมจริง ปัญหาเช่นนี้มีข้อคิด 2 ประการ คือ

1) การที่คนเราจะปฏิเสธสิ่งใด แสดงว่าเรามีเจตคติในเรื่องนั้น และได้ตัดสินใจอย่างชัดเจนไปแล้วเพียงแต่ยังขาดทักษะที่จะปฏิเสธสิ่งใด แสดงว่าเรามีเจตคติในเรื่องนั้น และได้ตัดสินใจอย่างชัดเจนไปแล้วเพียงแต่ยังขาดทักษะที่จะปฏิเสธให้ได้ผลโดยไม่ทำลายสัมพันธภาพระหว่างกัน ดังนั้น ในโครงสร้างการสอนจึงจำเป็นต้องสอนเจตคติ และการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องนำมาก่อนการสอนทักษะการปฏิเสธ การปฏิเสธอย่างแท้จริงจึงจะเกิดขึ้น

2) ในขั้นตอนนำสู่บทเรียนหรือบรรยายสั้นๆ ผู้สอนควรทบทวนการเรียนรู้ในช่วงชั่วโมงที่ผ่านมาเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจที่ตรงกันว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนคิดที่จะปฏิเสธ

3.9) กิจกรรมที่ใช้ในสอนทักษะ

ขั้นรู้ชัดเห็นจริง กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่

1) การบรรยายนำเป็นการนำเข้าสู่บทเรียนให้เกิดความน่าสนใจและให้ข้อมูลหรือความรู้ที่จำเป็นควรเป็นการใช้เวลาที่สั้นและดึงการมีส่วนร่วมจากผู้เรียนเช่นการตั้งคำถามหรือยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวแล้วให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น

2) ประสบการณ์การใช้ทักษะแบ่งได้เป็น 3 ชนิด

2.1) กรณีศึกษา คือผู้สอนตั้งเป็นโจทย์ให้ผู้เขียนคิดและแสดงความคิดเห็นว่าจะทำอย่างไรกับกรณีศึกษา

2.2) สถานการณ์จำลอง คือผู้สอนกำหนดโจทย์เป็นสถานการณ์แล้วนำไปแสดงโดยสอนสมมุติตนเองเป็นบุคคลตามโจทย์และแสดงการสนทนาตอบโต้กับผู้เรียนทั้งห้อง ซึ่งสมมุติเป็นคู่สนทนาหรือให้ผู้เรียนจับคู่สนทนากันเอง

จุดสำคัญของการเรียนรู้อยู่ที่การอภิปราย และสอนประกอบสถานการณ์จำลอง

2.3) การสาธิตโดยแสดงบทบาทสมมุติมักให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นคู่สนทนาคนใดคนหนึ่งหรือเป็นทั้ง 2 คน โดยผู้สอนจะซักซ้อมบทกับผู้เรียนที่ขึ้นมาร่วมสาธิตก่อนหลังจากนั้นผู้สอนจะนำบทสนทนา (dialog) ขึ้นกระดานหรือแผ่นใส เพื่ออภิปรายและสอนประกอบบทสนทนานั้น

3) การอภิปรายในกลุ่มเล็ก เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์จากสถานการณ์จำลอง หรือจากการสาธิตเพื่อให้เข้าใจชัดเจนถึงขั้นตอน และวิธีการในแต่ละขั้นตอน

ชั้นลงมือกระทำ กิจกรรมการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ

1) การฝึกปฏิบัติ ทำได้โดยการฝึกบทบาทสมมุติและการฝึกซ้อมบท

1.1) การฝึกบทบาทสมมุติ เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการฝึกทักษะโดยสมมุติตัวละครและสถานการณ์ขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนสมมุติตัวเองเป็นตัวละครตามโจทย์ ดังนั้น ต้องกำหนดโจทย์ให้ชัดเจน คือ สถานการณ์บทบาทของตัวละคร 2 ฝ่าย และบทบาทของผู้สังเกตการณ์

การฝึกบทบาทสมมุติ อาจแบ่งกลุ่มเป็น กลุ่ม 2 คน กลุ่ม 3 คน หรือกลุ่มย่อย 5-6 คน ยิ่งกลุ่มมีคนมากขึ้นก็จะมีการเรียนรู้กันเองมากขึ้นจากการอภิปรายกลุ่ม แต่จะใช้เวลามากกว่าจะฝึกได้ทั่วถึง

1.2) การฝึกซ้อมบทเป็นการให้เรียนผู้ฝึกเป็นตัวของผู้เรียนเองในสถานการณ์ที่เป็นที่ทราบกันว่าเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียน(ผู้ฝึก)และเพื่อนๆ ได้ช่วยกันดูว่ามีการใช้ทักษะอย่างไร

การฝึกบทบาทสมมุติ และการฝึกซ้อมบทมีความแตกต่างกัน คือ

การฝึกบทบาทสมมุติจะตั้งโจทย์ในการ สมมุติทั้งสถานการณ์และตัวละครที่ให้ผู้เรียนแสดง โจทย์มักขึ้นต้นด้วยคำว่า

“สมมุติ ให้ ผู้เรียนเป็น.....”

ขณะที่การฝึกซ้อมบทให้ผู้เรียนเล่นเป็นผู้เรียนเองเมื่อต้องอยู่ในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้เรียนสามารถพูดหรือกระทำตามที่ต้องการโดยไม่ต้องสมมุติตนเอง โจทย์มักขึ้นต้นว่า

“หากผู้เรียน.....”

การฝึกซ้อมบท เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการฝึกทักษะการปฏิเสทในสถานการณ์ที่ผู้เรียนพบได้เสมอๆ และสถานการณ์ไม่ซับซ้อนซึ่งสามารถฝึกได้ง่ายโดยให้ผู้เรียนแบ่งเป็นกลุ่ม 2 คน หรือกลุ่ม 3 คน

จะที่การฝึกบทบาทสมมุติ เป็นกานฝึกในสถานการณ์ที่ซับซ้อนกว่า เป็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นไม่บ่อยก็ได้ แต่มีความสำคัญที่ผู้เรียนได้ฝึกหาทางออก โดยมากมักจะฝึกในกลุ่มเล็ก

2) การประเมินการฝึก เป็นการช่วยกันสะท้อนความคิดว่า สิ่งที่ผู้ฝึกทักษะได้กระทำไปนั้น ตรงตามขั้นตอนที่ควรจะเป็นหรือไม่ การประเมินการฝึกสามารถทำได้โดยให้ผู้เรียนประเมินกันเองในกลุ่มหรือผู้สอนกับผู้เรียนช่วยกันประเมินในชั้นเรียนหรือทั้ง 2 แบบ

2.1) ในกรณีแรกที่ทำให้ผู้เรียนประเมินเอง ผู้สอนควรกำหนดในใบงานให้ชัดเจนว่า จะประเมินอย่างไร เช่น “หลังการฝึก ให้ผู้เรียนอภิปรายว่า ผู้ที่แสดงเป็นมาลีทำได้

ตามขั้นตอนหรือไม่ สมศักดิ์ตอบสนองอย่างไร ขั้นตอนไหนที่มีความยุ่งยากในการฝึกและในชีวิตจริงจะนำทักษะนี้ไปใช้ได้หรือไม่เพียงใด”

2.2) ในกรณีที่ผู้สอนช่วยประเมิน ผู้สอนอาจใช้วิธีสุ่มให้ผู้ฝึกออกมาแสดงหน้าชั้น ผู้สอนช่วยวิจารณ์ประกอบขอความคิดเห็นจากผู้เรียนในชั้น หรือผู้สอนอาจใช้วิธีสัมภาษณ์หรือให้สมาชิกกลุ่มเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วผู้สอนให้ข้อเสนอแนะ

จะเห็นได้ว่าหลักและวิธีการสอนทักษะชีวิตดังรายละเอียดที่กล่าวข้างต้นนี้มีความคิดหลักการขั้นตอนการสอน การจัดกิจกรรมและการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับการสอนวัยรุ่น (นักเรียน) คณะทำงานจึงนำหลักและวิธีการสอนทักษะชีวิตนี้มาประยุกต์กับแนวคิดของโครงสร้างหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแล้วสร้างเป็นแผนการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติด สำหรับระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังรายละเอียดในบทต่อไป

3.10) แนวคิดในการประยุกต์ทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติด

ในการจัดทำคู่มือการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติดในสถานศึกษา ฉบับนี้ ดำเนินการโดยบูรณาการหลักการสอนทักษะชีวิตด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเข้าด้วยกัน ด้วยเหตุผลที่ทักษะชีวิต (Life skills) เป็นความสามารถที่ประกอบด้วยความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตซึ่งในคู่มือนี้เน้นเรื่องการป้องกันสารเสพติด และโดยที่การสอนทักษะชีวิต เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือ “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” โดยมีพื้นฐานสำคัญคือการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีการดำเนินสำคัญคือมุ่งเน้นให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาสังคมในระดับวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งหลักสูตรนี้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา (ที่กำลังจะประกาศใช้) ในหมวดที่ว่าด้วยการจัดการศึกษา ที่เน้นให้จัดการเรียน การสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีวิจรรณญาณอย่างสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถแก้ไขปัญหาได้ รวมทั้งมีคุณธรรม จริยธรรมและสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์

ในการจัดทำคู่มือการสอนทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติดในสถานศึกษา ฉบับนี้ได้คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย แนวคิดของหลักสูตรตามแนวพระราชบัญญัติฉบับปัจจุบัน แนวคิดของทักษะชีวิตและปัญหา สาเหตุของการแพร่ระบาดของสารเสพติดเข้าด้วยกัน สร้างเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อป้องกันสารเสพติดในสถานศึกษาโดยคาดว่ากลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เมื่อได้เรียนรู้ตามคู่มือนี้จะช่วยให้เกิดทักษะในการป้องกันตนเองจากปัญหาสารเสพติดได้ และอาจนำไปใช้ในการจัดการกับปัญหาอื่นๆ ในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

4. พฤติกรรมเสี่ยง

ชาย โพธิ์สิตา (2549) ระบุวัยรุ่นไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤติพบพฤติกรรมเสี่ยงที่จะทำให้อนาคตของชาติที่กำลังเติบโตเต็มไปด้วยปัญหาที่นิยมความรุนแรง มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ชอบอาหารแฟชั่นคือ 3 ความเสี่ยงที่น่ากังวล และเรียกร้องสังคมให้เอาใจใส่ต่อปัญหาวัยรุ่นและครอบครัวควรหันเข้าหากันยามเกิดปัญหา กล่าวคือวัยรุ่นในปัจจุบันน่าเป็นห่วงมาก สำหรับปัญหาสุขภาพวัยรุ่นไทย เพราะจากการสำรวจงานวิจัยด้านสุขภาพของวัยรุ่นไทย พบว่ามีปัญหาที่สังคมต้องร่วมกันตระหนักถึง 3 กลุ่ม คือกลุ่มแรก วัยรุ่นที่ติดสารเสพติดที่มีแนวโน้มสูงขึ้น และวัยรุ่นมีปัญหาในเรื่องของโภชนาการที่ไม่ถูกต้อง การรับประทานอาหารที่เป็นพวกอาหารขยะมากขึ้น ปัญหาวัยรุ่นกลุ่มแรกค่อนข้างมาก เพราะมีวัยรุ่นจำนวนมากที่รับประทานอาหารและเครื่องดื่มที่เป็นแฟชั่นมากกว่าจะคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการจริงๆ ซึ่งในเรื่องนี้มีผลต่อปัญหาสุขภาพการเจริญเติบโตโดยตรง กลุ่มที่ 2 คือเรื่องของเพศสัมพันธ์ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจความลุ่มลึกของปัญหา และไม่เห็นตัวเลขที่ชัดเจนมากนักว่ามีกลุ่มวัยรุ่นที่ถูกกระทำรุนแรงทางเพศมากน้อยขนาดไหนโดยจะพบวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยที่มีปัญหาเรื่องของการทำแท้ง โดยมูลนิธิสุขภาพหญิงรายงานว่าร้อยละ 61 ของผู้หญิงที่ทำแท้งนอกโรงพยาบาลนั้นมีอายุไม่เกิน 24 ปี และในจำนวนนั้นเป็นวัยรุ่นร้อยละ 30 มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ส่วนสถิติของ กรมอนามัยพบว่าเด็กวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปีเข้ารับการรักษาภาวะแทรกซ้อนจากการทำแท้งกว่าร้อยละ 30 โดยสาเหตุที่วัยรุ่นไม่คิดแต่งงานเกิดขึ้นจากการถอยห่างและความไม่รับผิดชอบของผู้ชาย กลุ่มที่ 3 พบว่ามีแนวโน้มนิยมความรุนแรงของวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงที่เกิดจากตัววัยรุ่นเป็นผู้กระทำเอง หรือความรุนแรงที่วัยรุ่นถูกกระทำจากคนอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มที่ 3 มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากสังคมเปิดโอกาสหรือสร้างเงื่อนไขให้วัยรุ่นได้มีโอกาสใช้ความรุนแรงมากขึ้น "กลุ่มที่ 3 น่าสนใจมากเพราะมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มอัตรามากขึ้น และยังไม่มีการเข้าไปศึกษาอย่างจริงจัง โดยจะพบว่าวัยรุ่นตามเมืองขนาดใหญ่จำนวนไม่น้อยที่เริ่มจับกลุ่มกันเป็นแก๊ง บางครั้งรวมกันเป็นแก๊งเพื่อก่ออาชญากรรม เช่น ปล้นรถแท็กซี่ หรือรวมแก๊งเพื่อแข่งรถ ซึ่งแนวโน้มการรวมแก๊งเพื่อก่อความรุนแรงของวัยรุ่นเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง และนั่นจะหมายถึงปัญหาสุขภาพร่างกายและชีวิตของวัยรุ่นเอง "ปัญหาของวัยรุ่นไทยในขณะนี้ล้วนส่งผลกระทบต่อกำลังสำคัญของประเทศชาติเนื่องจากหากวัยรุ่นกลุ่มนี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วจะสามารถเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพได้อย่างไร เช่นกรณีเด็กวัยรุ่นที่เคยทำแท้งนั้นชีวิตพวกเขาจะผกผันอย่างไรบ้างเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงหากเราปล่อยให้ 3 กลุ่มปัญหาวัยรุ่นเติบโตขึ้นซึ่งหากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และปล่อยให้ปัญหาสุขภาพของวัยรุ่นอย่างที่เป็นอยู่สามารถทำนายอนาคตของประเทศได้เลยเพราะเด็กกลุ่มนี้คือกลุ่มที่จะเติบโตเป็นกำลังหลักของประเทศ ดันคิดว่าถึงเวลาที่สังคมควรจะต้องใส่ใจต่อปัญหาวัยรุ่นให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เพราะหลายปัญหาซุกซ่อนรอวันที่จะเติบโต

สำหรับทางออกของปัญหาวัยรุ่นคงจะต้องให้เวลาแก่ครอบครัวที่จะมีให้กันและกันมากขึ้น พร้อมกันนี้ยังหมายถึงความร่วมมือของคนในสังคมที่ต้องตระหนักถึงปัญหาและสร้างความเข้าใจกับวัยรุ่นมากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อจะได้ช่วยกันหาทางออกที่ดีที่สุด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพ (2549) รายงานสุขภาพคนไทยปี 2546 ว่า ประชากรที่มีอายุระหว่าง 10 -24 ปี มีจำนวนอยู่ประมาณ 15.8 ล้านคนแต่ในกลุ่มคนจำนวนดังกล่าวมีคนที่ไม่ออกกำลังกายอย่างใดอย่างหนึ่งเลยมากถึงกว่า 4 ล้านคน มีผู้ที่สูบบุหรี่จำนวนกว่า 1.5 ล้านคน พิกัดทางร่างกาย สมอง หัวใจ มากกว่า 100,000 คน ติดเชื้อ เอชไอวีแล้วไม่น้อยกว่า 80,000 คนเข้ารับการรักษาเกี่ยวกับยาเสพติดปีละประมาณ 20,000 คน และวัยรุ่นหญิงที่มีอาการแทรกซ้อนอันเนื่องมาจากการทำแท้งปีละไม่น้อยกว่า 6,000 คน เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุยานยนต์ประมาณ 4,000 คนต่อปี นอกจากนี้ ยังพบว่าวัยรุ่นไทย ยังมีพฤติกรรมเสี่ยงที่กลายเป็นสาเหตุหลักอันส่งผลต่อสุขภาพและชีวิต พบว่าวัยรุ่นมักมีพฤติกรรมเสี่ยงดังต่อไปนี้คือ ไม่คาดเข็มขัดนิรภัย ร้อยละ 30.6 ไม่สวมหมวกกันน็อคร้อยละ 55.6 นั่งรถไปกับผู้ดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 18.8 ขับขี่เองหลังดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 12.1 พกพาอาวุธร้อยละ 18 เคยอยู่ในเหตุการณ์ต่อสู้ทำร้ายร่างกายร้อยละ 31.5 เคยถูกข่มขืนร้อยละ 2.4 เคยฆ่าตัวตายร้อยละ 19 สูบบุหรี่ร้อยละ 44 ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ร้อยละ 33 เคยเสพยาบ้าร้อยละ 37.3 มีเพศสัมพันธ์แล้วร้อยละ 27.2 และเคยตั้งครรภ์ร้อยละ 8.8

1) สุขภาพอนามัย

ด้านสุขภาพอนามัย โดยภาพรวมคนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น ผู้หญิงจะมีอายุยืนยาวกว่าผู้ชายคือ ผู้หญิง 75 ปี ผู้ชาย 68 ปี อัตราการเจริญพันธุ์รวม หรือจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรี 1 คนจะมีตลอดด้วยเจริญพันธุ์ของตน มีแนวโน้มลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน ในปี 2547 คือ 1.7 ส่วนอัตราการตายของทารก ก็มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน จากประมาณ 22.0 ในปี 2543 เหลือประมาณ 19.0 ต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 คนในปี 2547 ส่วนการเจ็บป่วยของคนไทย ซึ่งหมายถึงการเจ็บป่วยทุกชนิด ตั้งแต่การเจ็บป่วยเล็กน้อย จนถึงป่วยหนัก กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 15.1 ในปี 2544 เป็น 18.7 ในปี 2546 และ 20.6 ในปี 2547 คนไทยในปัจจุบันเริ่มมีการดูแลสุขภาพตนเองมากขึ้น รัฐบาลได้ประกาศนโยบายสร้างเสริมสุขภาพ ปี 2547 มีผู้ออกกำลังกายเพิ่มขึ้นจากปี 2544 เป็นร้อยละ 29.1 ของประชากรทั้งหมด สถานการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงของคนไทย มีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและเป็นปัญหาระดับชาติที่มีผลต่อความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเช่น

2) การสูบบุหรี่และดื่มสุรา

การสูบบุหรี่และดื่มสุราเป็นพฤติกรรมเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพและประสิทธิภาพในการควบคุมตนเอง และบางครั้งอาจจะส่งผลกระทบต่อคนรอบข้างในปี 2547 มีคนไทยที่สูบบุหรี่มากถึง 11.3 ล้านคนในจำนวนนี้เป็นผู้ที่สูบบุหรี่นานๆ ครั้ง ร้อยละ 3.5 และเป็นผู้มีพฤติกรรม สูบบุหรี่เป็นประจำร้อยละ 19.5 ของประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไป ผู้ชายสูบบุหรี่มากกว่าผู้หญิงเมื่อ

เปรียบเทียบกับปี 2544 พบว่าในปี 2547 คนไทยมีการสูบบุหรี่น้อยลง ผู้ที่มีพฤติกรรมสูบบุหรี่เป็นประจำถึงแม้จะมีอัตราการสูบบุหรี่น้อยลงก็จริงแต่ก็มีสิ่งที่น่าสังเกตคือ ผู้ชายมีอัตราการสูบบุหรี่ที่ลดน้อยลงมากกว่าผู้หญิงในทุกกลุ่มอายุแต่เมื่อติดผู้หญิงเลิกได้ง่ายกว่า

การดื่มสุราพบว่าในปี 2547 มีคนไทยดื่มสุรา 16.1 ล้านคนหรือร้อยละ 32.7 ของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปในกลุ่มอายุที่มีการดื่มสุรามากที่สุดคือ กลุ่มอายุ 25-59 ปีผู้ชายมีการดื่มสุรามากกว่าผู้หญิง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2544 พบสิ่งที่น่าสนใจคือผู้หญิงมีอัตราการดื่มสุราเพิ่มขึ้น ในทุกกลุ่มอายุ ในขณะที่ผู้ชายมีอัตราการดื่มเพิ่มขึ้นเพียงกลุ่มอายุเดียวคือกลุ่มอายุ 15-24 ปี ส่วนผู้ชายที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไปมีอัตราการดื่มสุราน้อยลง ฉะนั้นการรณรงค์ให้ประชากรลดหรือเลิกสูบบุหรี่ และดื่มสุราควรจะเน้นการรณรงค์ที่ผู้หญิงให้จริงจัง และมากขึ้นกว่าเดิม

3) ยาเสพติด

ปัญหายาเสพติด เป็นพฤติกรรมเสี่ยงอีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาสังคม และผลกระทบต่อสังคมทุกระดับ ทุกหน่วยของสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนจนถึงระดับประเทศ จากสถิติการจับกุมคดียาเสพติด พบว่ามีจำนวนคดี และจำนวนผู้ต้องหาสูงมาก และลดลงเมื่อรัฐบาลมีการประกาศสงครามกับยาเสพติด โดยยาเสพติดส่วนใหญ่ที่จับกุมได้มากที่สุดคือ ยาบ้า รองลงมาคือ กัญชาแห้ง สารระเหย เฮโรอีน และอื่นๆ ตามลำดับ

รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายปราบปรามยาเสพติดอย่างจริงจัง โดยใช้ยุทธศาสตร์ พลังแผ่นดิน ในการต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด การประกาศสงครามกับยาเสพติดตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นต้นมา ปัจจุบันสถานการณ์ยาเสพติดมีความเบาบางลงอย่างมากการแพร่ระบาดของยาเสพติดที่ยังหลงเหลืออยู่นั้น มีวิธีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ คือ จากการเสพยาบ้า เปลี่ยนเป็นยาเสพติดประเภทอื่นที่ทดแทนกันได้ เช่น วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท สารระเหย สุรา เป็นต้น แหล่งแพร่ระบาดเปลี่ยนเป็นหอพัก อพาร์ตเมนต์ คอนโดมิเนียม นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเส้นทางลำเลียงยาเสพติด เปลี่ยนจากภาคเหนือเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก ผู้ลักลอบนำยาเสพติดเข้ามาในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รัฐบาลยังคงมุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของพลังแผ่นดินในการเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด โดยยึดหลักความร่วมมือพหุภาคี มีหมู่บ้านชุมชนเป็นตัวตั้งให้เจ้าของปัญหาเป็นผู้แก้ปัญหา และให้ประชาสังคมเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหา เพื่อเอาชนะปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืน

พฤติกรรมเสี่ยงเกี่ยวกับยาเสพติดหมายถึง การกระทำที่นำไปสู่โอกาสที่จะเกี่ยวข้องกับกาเสพติดด้วยวิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในสภาพวิถีชีวิตของนักเรียนในความเป็นอยู่ทั้งในและนอกโรงเรียน ต้องอาศัยระยะเวลาในการเสพยาเสพติดนั้นๆ จากพฤติกรรมเสี่ยงดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ ซึ่งเป็นปัญหาของเยาวชนไทย ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าว จึงควรส่งเสริมทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติดเพื่อให้เยาวชนไทยมีทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติด รู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อมีสุขภาพพลานามัยที่ดี

5. ยาเสพติดที่แพร่ระบาดในชุมชน

สำนักคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2536 : 2 -11) ได้กล่าวถึง ยาเสพติดที่มีการแพร่ระบาดในชุมชน ลักษณะอาการของผู้เสพ และโทษที่ได้รับดังนี้

1) ฝิ่น

ฝิ่นที่ใช้เสพกัน คือ ฝิ่นสุก มีสีดำ มีรสขม นิยมเสพโดยการสูบด้วยบ้องสูบฝิ่นแต่ อาจจะใช้วิธีกินแทนการสูบก็ได้

อาการผู้เสพ ฝิ่นเป็นยาเสพติดที่มีฤทธิ์กดประสาท ผู้เสพจะมีอาการง่วงซึมใจ ลอย ม่านตาหรี่ ชีพจรเต้นช้า พูดจาไม่อยู่กับร่องกับรอย

โทษที่ได้รับ ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ซุบซิด ผอม ตัวเหลือง สมองเสื่อมหากเสพ เกินขนาดอาจถึงตายได้

2) เฮโรอีน

เฮโรอีนเป็นยาเสพติดที่ร้ายแรงที่สุดเสพเพียงครั้งสองครั้งก็ติดได้ ทำมาจากฝิ่น แต่มีความเข้มข้นและรุนแรงกว่าฝิ่นหลายเท่า เฮโรอีนที่ใช้กันในประเทศไทย คือ เฮโรอีนเบอร์ 4 หรือที่เรียกกันว่า ผงขาว

อาการผู้เสพ ดวงตาเหม่อลอย หายใจช้ากว่าปกติ อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ฟุ้งซ่านและวิตกกังวล

โทษที่ได้รับ ร่างกายทรุดโทรม ผอมซิด น้ำหนักตัวลดลงอย่างรวดเร็ว สมอง เสื่อม ปัญญาอ่อน ถ้าผู้เสพเสพเกินขนาดทำให้ช็อคตายได้ และถ้าเสพโดยใช้เข็มและกระบอก ฉีดยาร่วมกับผู้อื่นอาจจะทำให้ติดโรคเอดส์ได้

3) สารระเหย (ได้แก่ ทินเนอร์ แล็กเกอร์ กาวยางน้ำ น้ำมันเบนซิน น้ำมันล้างเล็บ)

สารระเหย คือ สารที่ได้มาจากขบวนการผลิตน้ำมันปิโตรเลียม เป็นสารระเหยได้ง่ายเมื่อสูดดมเข้าไปจะเป็นอันตรายต่อร่างกาย สารระเหยที่อันตรายจะผสมอยู่ในทินเนอร์ แล็กเกอร์ สีฟัน กาวยางน้ำ (กาวปะยางรถจักรยาน) น้ำมันล้างเล็บ น้ำมันเบนซิน น้ำมันกำจัด น้ำมันไฟแช็ค เป็นต้น การเสพติดสารระเหยจะติดได้จากการสูดดมอย่างจงใจ

อาการเสพ คล้ายคนเมาเหล้าควบคุมตนเองไม่ได้ เดินโซเซ ตาพร่าง่วงซึม ประสาทหลอน ความจำเสื่อม

โทษที่ได้รับ พิษของสารระเหยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1) พิษที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ระยะแรกที่ดมจะมีมึนงง เคลิบเคลิ้ม มีความสุขต่อมา เหมือนเมาเหล้า สีมทุกซ์ คลายกังวล หลังจากนั้น จะคลื่นไส้ วิงเวียน อ่อนเพลียบางรายอาจจะ ชัก หมดสติ และบางรายถึงขั้นตายจากหัวใจวาย ทั้งนี้อาการจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิดและ จำนวนของสารระเหยที่สูดดม

2) พิษเรื้อรัง ผู้สูดดมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานทำให้ระบบต่างๆของร่างกายถูกทำลาย เช่นทำลายสมองทำให้สมองฝ่อ ประสาทหลอน ทำให้เกิดมะเร็งในเม็ดเลือดขาวทำให้กล้ามเนื้อลีบและเป็นอัมพาต เป็นต้น ปัจจุบันยังไม่มียาและวิธีการรักษาอวัยวะที่ถูกพิษสารระเหยทำลายให้เป็นปกติได้

4) ยาม้า (ยาบ้า แอมเฟตามีน ยาขยัน ยาโด๊ป)

ยาม้าหรือ ยาแอมเฟตามีน เป็นยาเสพติดที่ผิดกฎหมายที่มีชื่อเรียกอย่างอื่นว่า ยาขยัน ยาโด๊ป ยาแก้ง่วง เป็นยากระตุ้นประสาทมีลักษณะเหมือนเม็ดยาขนาดเล็กทั่วๆ ไป(ขนาดประมาณครึ่งเซนติเมตร) อาจจะมีสีขาว เหลือง น้ำตาล หรือหลาย ๆ สี ยาม้าที่ขายแต่ละแห่งจะผลิตไม่เหมือนกันและมีสารกระตุ้นประสาทไม่เท่ากัน

อาการผู้เสพ เมื่อกินยาม้าเข้าไปใหม่ ๆ จะมีอาการคึกคัก ประสาทตาแข็งนอนไม่หลับ รู้สึกมีแรงทำงานมาก แต่วิธีการทำงานจะทำงานเหมือนเครื่องจักร กล่าวคือ ทำงานโดยไม่ใช้สติและสมองในการทำงาน

โทษที่ได้รับ

1) โทษทางร่างกาย ที่พบเห็นบ่อย ๆ คือ ผู้ใช้ยาม้าจะมีอาการปวดหัว นอนไม่หลับ ประสาทตึงเครียด เบื่ออาหาร ตื่นเต้นง่าย พุดมาก คลื่นไส้ ความดันโลหิตสูง หัวใจเต้นเร็ว และแรง เหงื่อออก ปากและจมูกแห้งริมฝีปากแตก

2) โทษด้านจิตใจ การกินยาม้าติดต่อกันนานๆ จะมีอาการทางประสาท อารมณ์หงุดหงิดขี้โมโห ฉุนเฉียวง่าย ชอบทะเลาะวิวาท เป็นโรคหวาดระแวง หูแว่ว หรือเห็นภาพหลอน และระหว่างที่มีอาการเหล่านี้ผู้เสพยาบ้ามักจะคุมสติไม่อยู่มีอาการ เหมือนคนบ้าคลุ้มคลั่ง เช่น เห็นภาพหลอนและตกใจวิ่งหนีจนตกตึกสูงหรือถูกรถชนตาย หรือวิ่งไล่แทงหรือยิงผู้อื่นตาย หรือการจับเด็กเป็นตัวประกัน หรือขณะขับรถระแวงว่าจะมีผู้ไล่ ทำร้าย และขับรถเร็วจนเกิดอุบัติเหตุรถชนทำให้มีผู้เสียชีวิต อาการทางจิตและคลุ้มคลั่งนี้ แม้จะเลิกกินยาม้าแล้ว ก็จะเป็นอยู่ต่อไปอีกเป็นเวลาหลายปี

5) ยาอี (อีเฟดรีน)

อีเฟดรีน เป็นยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย มีชื่อเรียกกันโดยทั่วไปว่า อี หรือ อี หรือยาอี หรือ ยาเอฟ เป็นยากระตุ้นประสาทมีฤทธิ์คล้ายคลึงกับยาม้า ปัจจุบันมีการนำเอายาอีชนิดเม็ดและแคปซูลใช้เพื่อแก้ง่วง แก่เหน็ดเหนื่อย แทนยาม้า

อาการผู้เสพ จะรู้สึกมีแรงทำงานได้มากนอนไม่หลับคล้ายกับอาการผู้กินยาม้า

โทษที่ได้รับ

1) โทษทางร่างกาย ผู้ใช้ยาอี หัวใจเต้นผิดปกติ เจ็บหน้าอก เหงื่อออกมากปากแห้ง เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน ถ้าให้หมอตรวจจะพบม่านตาเบิกกว้างบางรายจะมีอาการปวด

ท้องรุนแรง ชักหมดสติ หลอดเลือดในสมองแตกหรือหัวใจวายซึ่งเคยปรากฏข่าวคนงานไร่อ้อยหลายคนตายด้วยอาการดังกล่าวโดยไม่มีอาการเจ็บไข้มาก่อน

2) โทษทางด้านจิตใจถ้ากินยาอีติดต่อกันเป็นระยะเวลาสั้นหรือกินในปริมาณมากอาจมีอาการประสาทหลอน

6) กัญชา

กัญชาที่ใช้เสพกันคือใบและยอดกัญชานำมาตากแห้งและบดเป็นผงหยาบๆ แล้วนำมา มวนบุหรี่ยสูบหรืออาจสูบด้วยกล้องหรือบ้องกัญชากัญชาไม่ทำให้เกิดอาการติดยาทางร่างกายเหมือนยาเสพติดชนิดอื่น ๆ กล่าวคือ เมื่อเลิกสูบก็ไม่ทำให้เกิดอาการขาดยา (เสียนยา) แต่ที่เลิกไม่ได้เพราะเป็นการติดยาทางใจและเป็นหนทางนำไปสู่การติดยาเสพติดชนิดอื่นเช่น เฮโรอีน

อาการผู้เสพฤทธิ์ของกัญชาในระยะแรกจะทำให้ผู้เสพช่างพูดเร็วกว่าปกติและหัวเราะตลอดเวลา ระยะต่อมาจะมีอาการคล้ายคนเมาเหล้า่วงนอน เชื่องซึมถ้าเสพมากจะหลอนประสาทเห็นภาพลวงตา ความคิดสับสน ควบคุมตนเองไม่ได้

โทษที่ได้รับจะทำให้ร่างกายอ่อนแอติดเชื้อโรคต่างๆ ได้ง่ายความรู้สึกทางเพศจะลดลงหรือหมดไป อาจถึงขั้นเป็นบ้าได้

7) กระท่อม

กระท่อมที่นิยมใช้เสพกันคือ ชนิดก้านใบแดง โดยการเอาใบสดมาเคี้ยวหรือต้มน้ำชาจากใบตากแห้งกับน้ำร้อน กระท่อมเป็นยาเสพติดที่มีฤทธิ์กระตุ้นประสาททำให้ผู้เสพมีแรงทำงานได้มากกว่าปกติ ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย แต่เมื่อหมดฤทธิ์ยาจะอ่อนเพลีย

อาการผู้เสพ สำหรับผู้ที่เสพเป็นครั้งแรกจะรู้สึกสบายตัว หายปวดเมื่อยมีความรู้สึกทำงานได้อีก

โทษที่ได้รับ เมื่อเสพไปนานๆ จะทำให้เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย นอนไม่หลับมีอาการทางประสาทหลอน ปวดท้องอย่างรุนแรง และทรมาณจากอาการท้องผูกเป็นประจำ

8) เหล้า

เหล้ารวมทั้งเครื่องดื่มอื่น ๆ ที่มีเอทิลแอลกอฮอล์เป็นสารประกอบที่สำคัญ ซึ่งเป็นสารที่มีฤทธิ์กดสมอง ซึ่งจะกดตั้งแต่สมองส่วนบนลงมาถึงก้านสมอง เป็นผลให้เกิดอาการสงบประสาทนอนหลับสลบและหมดสติตามขนาดที่ร่างกายได้รับในอดีตได้ใช้แอลกอฮอล์เป็นยาฆ่าเชื้อ ยาสงบประสาท ยานอนหลับ ตลอดจนเป็นยาสลบ

อาการผู้เสพ สำหรับการได้รับแอลกอฮอล์เข้าไปในร่างกายถ้าได้รับปริมาณน้อยจะทำให้ผู้ดื่มแอลกอฮอล์รู้สึกสบายและอารมณ์ดีถ้าดื่มมากขึ้นแอลกอฮอล์จะไปกดสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด การควบคุมตนเอง การตัดสินใจและการยับยั้งหรือการหักห้ามใจ

โทษที่ได้รับผู้เสพแอลกอฮอล์จนกลายเป็นโรคพิษสุราเรื้อรังมักปรากฏอาการที่สืบเนื่องจากผลของสารนี้ต่อระบบประสาทและส่วนอื่นของร่างกาย เช่น มีใบหน้าวมจุกหน้าแดง ตาแดง ผิวหนังคล้ำ ลมหายใจมีกลิ่นแอลกอฮอล์ สติปัญญาเสื่อม ควบคุมตนเองไม่ได้ จิตผิดปกติกว้างเนื้ออ่อนเปลี้ย กระเพาะอาหารอักเสบ อาจเกิดโรคตับแข็งฯลฯเมื่อขาดแอลกอฮอล์จะมีอาการกระวนกระวาย อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ เหงื่อออกมาก คลื่นไส้อาเจียน หัวใจเต้นเร็ว อารมณ์ฉุนเฉียว อาจมีอาการชัก ประสาทหลอนในรายที่มีอาการรุนแรงอาจตายได้

9) บุหรี่ (รวมถึงยาเส้นและซิการ์)

ในบุหรี่มีสารประกอบ คือ นิโคติน ซึ่งมีฤทธิ์กระตุ้นประสาทส่วนกลางมีผลทำให้เกิดการตื่นตัว ความจำหรือความสนใจในสิ่งที่ทำอยู่ดีขึ้น ความอยากอาหารลดลง กล้ามเนื้ออ่อนคลาย

อาการผู้เสพ สำหรับผู้เสพติดแล้วมักพบว่ามีอาการปวดศีรษะ ท้องผูก หรือท้องเดิน นอนไม่หลับ กระสับกระส่าย กังวลใจ

โทษที่ได้รับ สำหรับผลของนิโคตินต่อระบบอื่นของร่างกายรวมทั้งสารอื่นที่พบในบุหรี่ เช่น น้ำมันดิบ แก๊สคาร์บอนมอนนอกไซด์ (เกิดขณะสูบ) จะมีผลต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อได้รับสารเหล่านี้เป็นประจำผู้เสพอาจเป็นโรคหรือมีอาการผิดปกติ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเส้นเลือดแข็งตัว (ทำให้ตายปัจจุบันทันทีได้) โรคถุงลมโป่งพอง มะเร็งช่องปาก หลอดอาหาร กระเพาะปัสสาวะ ดับอ่อน ที่สำคัญคือ มะเร็งปอด นอกจากนี้ยังทำให้ลมปากและลมหายใจมีกลิ่นเหม็น ถ้าผู้ติดเป็นหญิงตั้งครรภ์จะแท้งได้ง่าย หรือเด็กเกิดมามีน้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติ เมื่อร่างกายขาดน้ำผู้เสพติดจะรู้สึกกระสับกระส่าย ขาดสมาธิ กังวลใจ

6. แนวทางการป้องกันการใช้จ่ายเสพติดในโรงเรียน

การวางแผนเพื่อป้องกันยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมศึกษากรมสามัญศึกษา (2540 : 83) ยังได้มีนโยบายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา กรมสามัญศึกษา (พ.ศ.2540 - 2544) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนดังนี้ "ข้อที่ 1 ให้สถานศึกษาทุกแห่งทำแผนงาน/โครงการ/งานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับแผนป้องกันสารเสพติดของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.2540 - 2544) และนโยบายของกรมสามัญศึกษา"

สำหรับ วิทยุ เทียงบูรณธรรม (2531 : 282) ยังได้กล่าวถึงข้อที่ต้องคำนึงในการวางแผนการป้องกันการใช้จ่ายในทางที่ผิด ดังนี้

1) ประสิทธิภาพของโครงการป้องกันนี้ ต้องการความพยายามในช่วงเวลานานและจะต้องไม่ลดละความพยายามนี้ ความพยายามที่มีช่วงกำหนดในระยะเวลานั้นมักจะไม่ประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ และนอกจากนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้น ซึ่งข้อผูกมัดเหล่านี้จะทำให้เกิดความต้องการประสิทธิภาพของคนและหนทางที่ดี

2) ก่อนที่จะออกแบบโครงการป้องกันงานสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งต้องทราบก็คือการบ่งชี้ออกมาให้ได้ก่อนว่าปัญหาที่มีอยู่นี้เป็นอย่างไร ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องจริงๆ เป็นอย่างไร

3) ต้องมีผู้รับผิดชอบต่อส่วนของโครงการป้องกันยาเสพติดนี้อย่างเด่นชัดตั้งแต่การวางแผน การประสานงานกันระหว่างกลุ่มและหัวหน้างาน

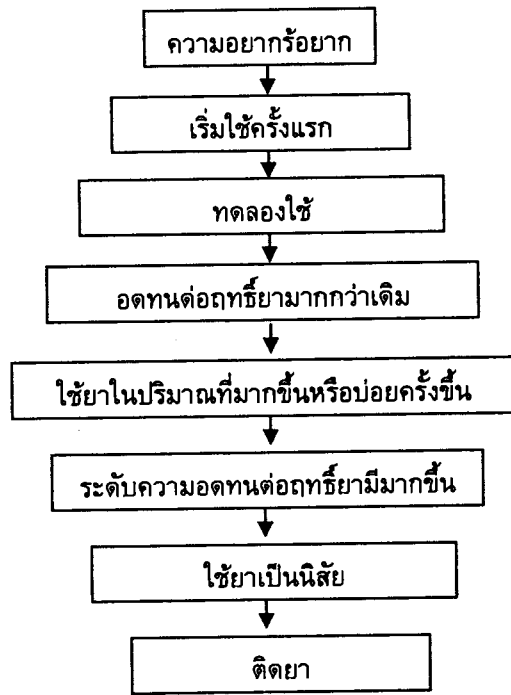
4) ความแตกต่างระหว่างการให้ข้อมูลและการให้ความรู้คือ งานให้ข้อมูลจะเชื่อว่าความรู้โดยตัวเองจะมีอิทธิพลภายหลังพฤติกรรม ขณะที่ฝ่ายให้ความรู้จะเชื่อว่าการเพิ่มความรู้จะทำให้เกิดความมานะในการวางตัวให้มีคุณค่า

5) ความยุ่งยากของการมีหลายทฤษฎีในการป้องกัน บางครั้งจะก่อให้เกิดปัญหาในการเลือกทฤษฎีที่เหมาะสม

สมาคมพัฒนาการ (Development Associates, 1991 : 16-17) ได้กล่าวถึงปัญหาการใช้ยาเสพติดเกิดขึ้นเพราะความซับซ้อนในตัวมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและปัจจัยทางสังคมซึ่งปรากฏชัดในรูปแบบทั่วไปของการใช้ยาเสพติด จากจุดนี้การป้องกันจึงมีอยู่ 3 ระดับ คือ ระดับปฐมภูมิ (primary prevention) ระดับทุติยภูมิ (secondary prevention) และระดับตติยภูมิ (tertiary prevention)

การป้องกันในระดับสาธารณชนเป็นการป้องกันระดับปฐมภูมิซึ่งมุ่งลดโอกาสการใช้ยาเสพติด การป้องกันระดับทุติยภูมิทำในระดับบุคคลที่มีการทดลองใช้ยาเสพติดแล้วมีอาการของปัญหาเกิดขึ้นให้เห็นจุดประสงค์เพื่อระงับปัญหาในระดับต้น ๆ ส่วนการป้องกันในระดับตติยภูมิเป็นการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพ

การป้องกันในระดับกว้างหมายถึง การป้องกันไม่ให้มีสภาพยั่วยุการใช้ยาเสพติดและรวมไปถึงการเสริมสร้างความสมบูรณ์ให้กับผู้ที่อยู่ในระดับเสี่ยงด้วยโดยการสร้างสรรค์และจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมวิถีชีวิตและพฤติกรรมที่นำไปสู่สุขอนามัยที่สมบูรณ์แบบ

ภาพที่ 6 รูปแบบของการพัฒนาการติดยาของสมาคมพัฒนาการ
ที่มา : วิเชียร จันทรโชติ (2540 : 54)

เพื่อให้ง่ายต่องานการป้องกันจึงจัดระดับการป้องกันการใช้ยาเสพติดเป็น 3 ระดับ คือ

1) การป้องกันระดับปฐมภูมิ มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดข้อมูลข่าวสารและการศึกษาให้กับผู้ที่มีแนวโน้มจะใช้ยาเสพติดก่อนที่จะเกิดซึ่งรวมถึงการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อส่งเสริมความสามารถในการปฏิเสธสารเสพติดในระดับบุคคล

2) การป้องกันในระดับทุติยภูมิ มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการศึกษาและการบริการให้คำปรึกษาเพื่อชักชวนผู้ทดลองใช้สารเสพติดหยุดการใช้โดยการสร้างพฤติกรรมส่งเสริมสุขอนามัย

3) การป้องกันในระดับตติยภูมิมีจุดมุ่งหมายเพื่อหยุดการใช้ยาโดยวิธีบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพหลังการบำบัดรักษาเพื่อให้เกิดพฤติกรรมปลอดยาเสพติดแบบยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติดสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร การศึกษากับผู้ที่มีแนวโน้มที่จะใช้ยาเสพติด จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิเสธยาเสพติดเป็นการศึกษาที่ชักชวนให้ผู้ที่เริ่มทดลองใช้ยาเสพติดหยุดใช้ยาเสพติด เพื่อให้ตระหนักถึงการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และสามารถหยุดใช้ยาเสพติดอย่างยั่งยืน

สุทิน เนียมพลับ (2529 : 106 - 111) ได้เสนอแนวคิดในการป้องกันยาเสพติดตามแนวคิดของนักจิตวิทยาชื่อ เฮเลน โนว์ลิส (Helen Nowlis) เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน

ผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานด้านยาเสพติดซึ่งเป็นรูปแบบที่คำนึงถึงองค์ประกอบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน สิ่งแวดล้อมและตัวยา ดังนี้

3.1) รูปแบบศีลธรรม - กฎหมาย มีแนวความคิดดังนี้

- 1) ยาเป็นตัวการสำคัญ แบ่งเป็นประเภทถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย
- 2) วิธีการที่จะยับยั้งได้ก็คือ การควบคุมการจำหน่ายยา การลงโทษผู้ค้ายา

การออกคำเตือนเกี่ยวกับอันตรายของยา เป็นต้น

- 3) เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย เช่น บทลงโทษกรณีซื้อขาย เสพหรือ

มีไว้ในครอบครอง

3.2) รูปแบบสุขภาพอนามัย

- 1) เน้นเรื่องอันตรายของตัวยามากกว่าอาการติดยา
- 2) ใช้วิธีการลดปัญหาโดยการควบคุมยาไม่ให้หาซื้อได้ง่าย
- 3) เผยแพร่ข่าวสารถึงพิษภัยของการใช้ยา ทั้งต่อตัวเองและสังคม

3.3) รูปแบบจิตวิทยา-สังคม มีแนวความคิดดังนี้

- 1) "คน" เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในบรรดาองค์ประกอบทั้งสาม
- 2) เน้นที่ตัว "คน" และบทบาทขององค์ประกอบทางสังคม
- 3) หาเหตุผลและความจำเป็นที่บุคคลต้องใช้ยา
- 4) การให้ข้อมูลเพื่อป้องกันการใช้นั้นมีความสำคัญรองลงมาจาก

พิจารณาความต้องการทางด้านส่วนตัวและสังคมของบุคคลซึ่งหันไปใช้ยาเป็นเครื่องมือทดแทน

3.4) รูปแบบสังคม - วัฒนธรรม มีแนวความคิดดังนี้

- 1) เน้นบุคคลเป็นตัวการสำคัญ
- 2) เน้นโครงสร้างของพฤติกรรมบุคคลซึ่งมีสาเหตุมาจากโครงสร้างของสังคม
- 3) แนวการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม เป็นผลมาจากวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมา

กันมา

- 4) แก้ปัญหาโดยการปรับโครงสร้างของสังคมและวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคล

ให้เกิดความสอดคล้อง

หลักการป้องกันยาเสพติด

จากแนวความคิดของรูปแบบจิตวิทยาสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ยอมรับกันว่า มีหลักการเหตุผล และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้นั้น ได้มีการจัดการศึกษาเพื่อป้องกันยาเสพติด หรือป้องกันการใช้ยาเสพติด โดยมุ่งเน้นพัฒนา "คน" เป็นสำคัญ จึงได้จัดโครงการ การให้การศึกษา การปลูกฝังอบรมเลี้ยงดูให้เยาวชนมีพัฒนาการ และความเจริญงอกงามไปตามวัย ให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักปรับปรุงคุณภาพแห่งชีวิตของตนเอง ของครอบครัว และสังคม สร้างเสริมให้มีค่านิยมและ เจตคติที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- 1) หลักการป้องกันโดยมุ่งพัฒนาคนนั้นควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1.1) การส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกนับถือตนเอง

1.2) การส่งเสริมให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินชีวิต เช่นการให้มีการแสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์ จิตนาการ ความถนัด และความสนใจ ฯลฯ

1.3) การสนับสนุนให้มีความมุ่งหมายในการทำงานและให้รู้จักเผชิญปัญหาซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเช่น ความผิดหวัง ความเสียใจ

1.4) การส่งเสริมให้มีโอกาสที่จะได้รับประสบการณ์ที่ดีในบ้านสถานที่ทำงานและชุมชนเพื่อให้เกิดความภูมิใจในตนเองและให้ความเคารพในเกียรติภูมิของผู้อื่นด้วย

1.5) การพัฒนาทักษะสำหรับตนเองและสังคมในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อผลของการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการพัฒนาทักษะในการตัดสินใจในการสื่อข้อความ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น

2) โครงการศึกษาเพื่อการป้องกันการใช้จ่ายในทางที่ผิดสามารถจัดได้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1) การให้ข่าวสาร (Information) การให้ข้อมูลและข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความรู้เกี่ยวกับยา และผลของการใช้ยานั้นเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งเพราะความรู้เหล่านั้นจะเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจในการใช้ยา การให้ข่าวสารความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับยาจะต้องคำนึงถึงความรู้ เจตคติ ค่านิยม วิถีชีวิตทำให้ความรู้สึก ตลอดจนความวิตกกังวลและความรู้สึกต่อตนเองของกลุ่มเป้าหมาย ฉะนั้น กล่าวได้ว่า การให้ข่าวสาร ความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ นั้นควรจัดให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม และจะต้องเป็นข่าวสารที่มีความเชื่อถือได้ด้วย

2.2) การให้การศึกษาด้านจิตใจหรือความรู้สึก (affective education) วิธีการที่สำคัญยิ่งของการให้การศึกษาเพื่อการป้องกันนั้นก็คือ การให้การศึกษาด้านจิตใจ ถ้าขาดการพัฒนาด้านนี้แล้ว การศึกษาเพื่อการป้องกันก็อาจสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้แข็งแกร่งได้ ดังนั้นวิทยากรจะต้องเข้าใจถึงเทคนิคหรือวิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยสร้างเสริมเจตคติ และค่านิยมให้กระจำ ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้คนเรารู้จักกระบวนการคิด และตัดสินใจในการเลือกค่านิยม หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด หลังจากที่ได้พิจารณาผลของตัวเลือกแต่ละตัว โดยใช้เหตุผล และวิจารณ์ญาณแล้ว ฉะนั้น ในการตัดสินใจกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ถ้าเราได้รู้จักกระบวนการคิดพิจารณา ผลที่เกิดแต่ละอย่างโดยรอบคอบแล้วจะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีเป้าหมาย

2.3) เพื่อนช่วยเพื่อนหรือเพื่อนเป็นที่ปรึกษาให้เพื่อน (Peer counseling) วิธีการนี้มีประโยชน์มากและสามารถจัดขึ้นได้โดยง่ายเพราะโดยปกติแล้วเด็ก ๆ รักเพื่อนมักจะปรึกษาเพื่อน มักขอความช่วยเหลือ และให้ความช่วยเหลือเพื่อนซึ่งอาจจะเพื่อนวัยเดียวกันหรือต่างวัยก็ได้ ถ้าผู้ใหญ่ได้ให้แนวคิดแก่เด็กในการคบเพื่อนการให้การศึกษาและช่วยเหลือเพื่อนก็จะทำให้เกิดประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

2.4) การให้การศึกษาเกี่ยวกับการทำงานและการวางแผนอาชีพ (Career planning) สิ่งนี้จะช่วยให้เยาวชนมีความมุ่งมั่นในชีวิต เพื่อจะได้มีความสำเร็จและเกิดความ

ภาคภูมิใจในตนเอง เมื่อทุกคนมีแผนในการดำเนินชีวิตแล้วจะทำให้รู้สึกว่าตนเป็นคนมีค่าของสังคมจะตัดสินใจทำอะไรก็ต้องมีหลักการและมีเหตุผลเพียงพอ

2.5) การสร้างสื่อสัมพันธ์ภายในครอบครัว (family communication) การสื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้งผู้รับและผู้ให้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีงามในครอบครัว เช่นเดียวกัน พ่อ แม่ ลูก ต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ใครมีเรื่องอะไร มีความรู้สึกอย่างไร มีความเคลื่อนไหวอะไร หรือมีปัญหาอะไรก็นำมาเล่าสู่กันฟัง ปรึกษาหารือกัน พุดจาสนทนากัน ด้วยความรักใคร่ห่วงใย และร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา รู้จักให้กำลังใจซึ่งกันและกันทุกคน ช่วยกันสร้างบรรยากาศและสื่อสัมพันธ์ให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอก็จะช่วยขจัดปัญหาต่าง ๆ ทั้งในด้านส่วนตัว ครอบครัว และสังคมได้มากทีเดียว

2.6) ให้ทางเลือก (alternative) กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุน และตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนเราได้มีมากมายหลายอย่าง ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มเป้าหมายได้ เช่น เกี่ยวกับทางกาย ได้แก่ การออกกำลังกาย กีฬา เกมต่าง ๆ ทางจิตใจ ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับศาสนา กิจกรรมทางศาสนา ทางสมอง เช่น การเข้าชมรม อ่านหนังสือ การปาฐกถา อภิปราย ทางสังคม เช่น สังคมสงเคราะห์ บริการชุมชนทางสุนทรียภาพ เช่น นาฏศิลป์ ดนตรี วาดเขียน การฝีมือ ฯลฯ กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้เห็นคุณค่าของเวลาด้วย อีกทั้งเป็นการช่วยเบี่ยงเบนความสนใจของกลุ่มเป้าหมายให้หันเหไปจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้

ดังนั้น แนวทางการป้องกันยาเสพติดของหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 จะใช้วิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร การให้การศึกษาเกี่ยวกับการทำงาน การวางแผนอาชีพ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด การให้ทางเลือกต่าง ๆ โดยอาศัยองค์ประกอบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คน สิ่งแวดล้อม และตัวยาสำคัญ และอาศัยรูปแบบศิลปกรรม - กฎหมาย สุขภาพอนามัย จิตวิทยา - สังคมและรูปแบบสังคม - วัฒนธรรม เพื่อให้ นักเรียนผู้เข้าฝึกอบรมมีความรู้ เจตคติ ทักษะและพฤติกรรมที่ไม่ไปใช้ยาเสพติดทั้งปัจจุบัน และในอนาคต

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทักษะชีวิต

1) งานวิจัยในต่างประเทศ

โดเฮอร์ตี้ (Doherty, 1987 : 95) ได้ทำการพิสูจน์ข้อสันนิษฐานว่าทักษะในการปฏิเสธของแต่ละบุคคลจะทำนายสภาพการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นได้ โดยทำการประเมินผลจากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะในการแก้ปัญหาของหญิงวัยรุ่นผิวขาวผลการศึกษาพบว่าผู้ไม่สูบบุหรี่มีการใช้ทักษะในการปฏิเสธหรืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และผู้ไม่สูบบุหรี่มีแนวโน้มที่จะใช้ทักษะในการแก้ปัญหามากขึ้นเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ถูกชักชวนให้สูบบุหรี่

ซาลลิส , การ์ว และ เบสท์ (Sallis, Garua and Best, 1990 : 489 - 503) ได้ศึกษาโปรแกรมการฝึกทักษะปฏิเสหการสูบบุหรี่ในนักเรียนเกรด 4 - 7 จำนวน 78 คนซึ่งมีอายุเฉลี่ย 12 ปีโดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง คือกลุ่มที่ได้รับการฝึกทักษะปฏิเสหการสูบบุหรี่ จำนวน 39 คน และกลุ่มควบคุม 39 คนประเมินผลโดยการใช้แบบทดสอบการโต้ตอบของนักเรียนต่อการชักชวนให้สูบบุหรี่ โดยแบ่งคะแนนออกเป็น 3 ระดับ คือระดับดี ปานกลาง และไม่ดี ผลการทดลองพบว่า กลุ่มนักเรียนที่เข้าร่วมในโปรแกรมได้คะแนนในระดับดีมากกว่ากลุ่มควบคุม และมีผู้ที่ได้คะแนนในระดับไม่ดีน้อยกว่ากลุ่มควบคุมนอกจากนี้ นักเรียนในกลุ่มทดลองสามารถปฏิเสธบุหรี่จากการชักชวนของเพื่อนได้ดีกว่ากลุ่มควบคุม

เคิร์คฮาม และ ซิลลิงค์ (Kirkham and Schilling II, 1989 : 67-87) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมฝึกรวมทักษะชีวิตต่าง ๆ เช่น ทักษะการติดต่อสื่อสาร (Communication skills) ทักษะการแก้ปัญหา (Problem-solving skills) ทักษะการควบคุมด้านอารมณ์ (Coping skills) และการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมซึ่งกันและกันให้กับมารดาของเด็กที่พิการผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมฝึกรวมทักษะชีวิตทำให้มารดาของเด็กที่พิการเกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเองและรู้สึกคลายความเครียดลง

การศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แนวคิดทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติด การให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด และสอนทักษะชีวิตทำให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างรู้จักปฏิเสธยาเสพติด รู้จักการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา เอาชนะอิทธิพลจากเพื่อนที่ชักชวนให้ลองเสพยาเสพติด ทักษะการควบคุมอารมณ์ รู้จักการป้องกันยาเสพติดมีพฤติกรรมไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด

2) งานวิจัยในประเทศไทย

สาคร พุทธปวน (2533 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกรวมการป้องกันการใช้ยาผิดและยาเสพติด สำหรับบุคลากรในงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของการวิจัยนี้เพื่อพัฒนาหลักสูตร การป้องกันการใช้ยาผิด และยาเสพติดสำหรับบุคลากรในงานสาธารณสุขมูลฐานโดยมีขั้นตอนการพัฒนา 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อดูสภาพปัญหาและความต้องการการป้องกันการใช้ยาผิดและยาเสพติดรวมถึงการวิเคราะห์หลักสูตรโครงการฝึกรวมอาสาสมัครป้องกันการใช้ยาเสพติดจังหวัดลำปาง โดยวิเคราะห์เอกสารหลักสูตร สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เป็นวิทยากรและสัมภาษณ์อาสาสมัครสาธารณสุขที่เข้ารับการอบรม พบว่าปัญหาการใช้ยาผิดและยาเสพติดยังเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่จะต้องได้รับการป้องกันอาสาสมัครสาธารณสุขต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจ องค์ประกอบของหลักสูตรที่มีอยู่ไม่ครบ เนื้อหาไม่เข้มข้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างและพัฒนาโครงร่างหลักสูตร ดำเนินการโดยพิจารณาสภาพปัญหาและข้อมูลที่ได้รับจากขั้นตอนที่หนึ่งประกอบกับการพิจารณานโยบายของชาติมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและหน่วยการอบรม

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับบุคลากรในสถานสาธารณสุขมูลฐานปรากฏว่ากลุ่มทดลองที่ได้รับการอบรมตามหลักสูตรมีความรู้ความเข้าใจได้ถูกต้องมากกว่าก่อนการอบรมและมากกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับอบรมผลการประเมินการใช้หลักสูตรโดยผู้ทำการอบรมและผู้เข้ารับการอบรมพบว่าเนื้อหาการอบรมมีความเหมาะสมและเป็นที่ต้องการของผู้เข้ารับการอบรม กิจกรรมและวิธีการอบรมเหมาะสมการประเมินผู้เข้ารับการอบรมเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรหลังการทดลองใช้ได้หลักสูตรที่มีองค์ประกอบสำคัญคือ สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาการอบรม กิจกรรมและวิธีการอบรม และวิธีการประเมินผลผู้เข้ารับการอบรม

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมได้ดำเนินขั้นตอนเป็น 4 ขั้นตอน คือ ตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตอนที่ 2 สร้างและพัฒนาโครงร่างหลักสูตร ตอนที่ 3 นำหลักสูตรไปทดลองใช้และประเมินผลการใช้ ตอนที่ 4 ปรับปรุงหลักสูตรหลังการใช้ และพบว่าการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพิจารณาจากสภาพปัญหาและข้อมูลพื้นฐาน ที่ได้รับจากตอนที่ 1 การนำหลักสูตรไปใช้ มีโครงสร้างคือ เนื้อหาที่มีความเหมาะสม กิจกรรมและวิธีการฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม การปรับปรุงหลักสูตรมีองค์ประกอบคือ สภาพปัญหา ความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาการอบรม กิจกรรม วิธีการอบรม และวิธีการประเมินผลผู้เข้ารับการฝึกอบรม

กรณีศึกษา สุวรรณศิลป์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรกิจกรรมค่ายทักษะชีวิตป้องกันการใช้สารเสพติดสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 กลุ่มโรงเรียนท่าหิน จังหวัดขอนแก่นเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi - Experimental Research) กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียน จากโรงเรียนในกลุ่ม ท่าหิน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 6 โรงเรียน สุ่มได้โรงเรียนบ้านดอนคู่อุบลราชบุรีวิทยาซึ่งมีนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 47 คน จำแนกเป็นนักเรียนชาย จำนวน 28 คน และนักเรียนหญิง จำนวน 19 คน ผลการประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคการประเมินแบบปฏิกิริยา พบว่า หลักสูตรกิจกรรมค่ายทักษะชีวิตป้องกันการใช้สารเสพติดสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ที่พัฒนาขึ้นมีค่า P.M. ตั้งแต่ 10 ขึ้นไป ทั้ง 10 แผน ผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ พบว่า ผลสัมฤทธิ์จากการร่วมกิจกรรมของนักเรียนหลังจัดกิจกรรมสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ จากการร่วมกิจกรรมของนักเรียนก่อนจัดกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลสัมฤทธิ์จากการร่วมกิจกรรมของนักเรียนระยะติดตามผลหลังจัดกิจกรรม 4 สัปดาห์ สูงกว่าผลสัมฤทธิ์จากการร่วมกิจกรรมของนักเรียนก่อนจัดกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายทักษะชีวิตป้องกันการใช้สารเสพติด มีความเห็นด้วยต่อ

การจัดกิจกรรมค่ายทักษะชีวิตป้องกันการใช้สารเสพติดในระดับมากที่สุด เกี่ยวกับเนื้อหาของกิจกรรม กิจกรรมและอุปกรณ์ที่ใช้ กิจกรรมค่ายทักษะชีวิต สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดค่ายทักษะชีวิต และเมื่อวิเคราะห์ผลในภาพรวมนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความเห็นด้วยต่อการจัดกิจกรรมในระดับมากที่สุด

ณัฐพงศ์ พุดหล้า (2540 : ง) ได้ศึกษาประสิทธิผลของการประยุกต์โปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีโดยประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลก (1994) และของกรมอนามัย (2539) กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 40 คนและกลุ่มเปรียบเทียบ 40 คน ซึ่งกลุ่มทดลองได้รับกิจกรรม ตามโปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ครั้ง คือ ก่อนการทดลองหลังการทดลอง (ภายหลังสิ้นสุดการจัดกิจกรรม และภายหลังสิ้นสุดโปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่) โดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของความตระหนักในตนเองเกี่ยวกับการสูบบุหรี่และความรับผิดชอบในตนเองเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่สูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่มีคะแนนเฉลี่ยของทักษะการตัดสินใจเพื่อป้องกัน การสูบบุหรี่ ทักษะการปฏิเสธเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่และพฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่ ต่ำกว่าก่อนการทดลองและต่ำกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่าตัวแปรที่ศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นทักษะการตัดสินใจเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่

พิมพ์ใจ บุญยัง (2540 : ก - ข) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมการเสริมสร้างทักษะชีวิตเพื่อการป้องกันการเสพยาเสพติดในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนราธิวาส โดยนำแนวคิดทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราและแนวคิดกระบวนการกลุ่ม มาประยุกต์ใช้ในการสร้างโปรแกรม ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการทดลองกลุ่มทดลอง มีทักษะการตัดสินใจ ไม่ลองเสพยาเสพติด ทักษะการแก้ไขปัญหาเมื่อเผชิญกับแรงกดดันจากเพื่อนที่เสพยาเสพติด ทักษะการปฏิเสธเมื่อเพื่อนชักชวนให้เสพยาเสพติด และมีพฤติกรรมในการป้องกันการเสพยาเสพติดดีขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และดีกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มาริสสา หะสาเมาะ (2540 : ข) ได้ศึกษาประสิทธิผลของการจัดโครงการป้องกันการใช้ยาและสารเสพติดสำหรับนักเรียนวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) โดยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตร่วมกับกระบวนการเยี่ยมบ้านที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในกลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้ยาและ สารเสพติดผลการศึกษา พบว่ากลุ่มทดลองมีทักษะในการปฏิเสธ และทักษะการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเอง แบบแผนความเชื่อในการใช้ยาและสารเสพติด สัมพันธภาพและการสื่อสารในครอบครัวไม่พบความแตกต่างทางสถิติและผล

การเยี่ยมบ้าน พบว่าส่วนมากครอบครัวมีความพึงพอใจ ต่อการเยี่ยมบ้านร้อยละ 84.90 นอกจากนี้ยังมีความสนใจและเข้าใจนักเรียนเป็นร้อยละ 69.70 ส่วนการปรับท่าที่ต่อการใช้ยา และสารเสพติดโดยส่วนใหญ่ไม่พบพฤติกรรมการใช้ยาและสารเสพติดร้อยละ 67.60 และมีพฤติกรรมการใช้ยาและสารเสพติดลดลงร้อยละ 17.70

นวนันท์ กิจทวิ (2541 : ข) ได้ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมสร้างเสริมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดนนทบุรีโดยประยุกต์แนวคิดขององค์การอนามัยโลก และกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า การเห็นคุณค่าในตนเอง ความตระหนักในตนเอง ทักษะการปฏิเสธ พฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ และภายในกลุ่มทดลองก่อนและ หลังการทดลองพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนทักษะการจัดการกับความเครียด เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่ภายในกลุ่มทดลองพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนทักษะการตัดสินใจเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มเปรียบเทียบและภายในกลุ่มทดลอง พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าการเห็นคุณค่าในตนเอง ความตระหนักในตนเอง ทักษะการจัดการกับความเครียด มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้าและทักษะการปฏิเสธ ทักษะการตัดสินใจ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมป้องกันการเสพยาบ้า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปิยะนุช ชมากร (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการติดสารเสพติดที่มีต่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม จากการศึกษาผลของโปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการติดสารเสพติดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากทดลองกลุ่มทดลองมีคะแนนรวมจากแบบวัดทักษะชีวิตที่จำเป็นในการป้องกันสารเสพติดสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และภายหลังจากทดลองกลุ่มทดลองมีคะแนนรวมจากแบบวัดทักษะชีวิตที่จำเป็นในการป้องกันสารเสพติดสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พจนารถ องอาจ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการประยุกต์โปรแกรมทักษะชีวิตเพื่อป้องกันการเสพยาบ้า ของนักศึกษา ปวช. ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยเทคนิคสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง มีคะแนนเฉลี่ยทักษะการตัดสินใจไม่เสพยาบ้า มีคะแนนเฉลี่ยทักษะการปฏิเสธโดยไม่เสียสัมพันธภาพมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการจัดการกับความเครียด มีคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันการเสพยาบ้าเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อเปรียบเทียบ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ พบว่ากลุ่มทดลองมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กฤษฎา ชลวิริยะกุล และ นภชา สิงห์วีรธรรม (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของทักษะชีวิตกับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดของกลุ่มวัยรุ่นอายุ 12 - 17 ปีในระบบการศึกษานอกโรงเรียนกรุงเทพมหานครผลการศึกษา พบว่าทักษะชีวิตของกลุ่มวัยรุ่นอายุ 12 - 17 ปีในระบบการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งทักษะชีวิตรวมทักษะชีวิตรายด้านส่วนใหญ่ อยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ ทักษะชีวิตด้าน ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ด้านความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ด้านความภาคภูมิใจในตนเอง ด้านการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร ด้านการตัดสินใจและแก้ปัญหา และด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด พบเพียงทักษะชีวิตด้านความคิดสร้างสรรค์ที่อยู่ในระดับสูง ทักษะชีวิตด้านความรับผิดชอบสังคมที่อยู่ในระดับต่ำ สำหรับสารเสพติดที่มีการใช้มากที่สุดในกลุ่มนี้ เรียงตามลำดับคือ แอลกอฮอล์ ร้อยละ 50.9 บุหรี่ ร้อยละ 28.2 ยาบ้าร้อยละ 9.4 กัญชาร้อยละ 8.3 ทินเนอร์ร้อยละ 4.6 ยาอี/ยาแควร้อยละ 1.6 และเฮโรอิน ร้อยละ 1.1 ทักษะชีวิตทุกด้านมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นทักษะชีวิตด้านความเห็นใจผู้อื่นและทักษะชีวิตด้านการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร พบว่าทักษะชีวิตด้านความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดมากถึง 5 ประเภท ได้แก่ ทินเนอร์ ยาบ้า กัญชา เฮโรอิน และ ยาอี/ยาแคว รองลงมาคือทักษะชีวิตด้านความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเสพติด 3 ประเภท คือ บุหรี่ ยาบ้า และกัญชา

จากผลวิจัยที่เกี่ยวกับการป้องกันการใช้ยาเสพติดในประเทศไทยที่ใช้แนวคิด ทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติด พบว่ากลุ่มทดลองมีทักษะชีวิตการป้องกันยาเสพติด มีทักษะการตัดสินใจไม่ใช้ยาเสพติดมีทักษะปฏิเสธยาเสพติดและมีพฤติกรรมการป้องกันการใช้ยาเสพติด

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ผู้วิจัยสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างทักษะชีวิต การป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ดังนี้

